

Prijavljeni kriminalitet i njegova tamna brojka: komparativni pristup

Kovačić, Nikolina

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:972330>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-01-21**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences -
Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Prijavljeni kriminalitet i njegova tamna brojka:
komparativni pristup

Nikolina Kovačić

Zagreb, lipanj, 2019.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Prijavljeni kriminalitet i njegova tamna brojka:
komparativni pristup

Nikolina Kovačić

Mentorica: prof. dr. sc. Ljiljana Mikšaj-Todorović

Zagreb, lipanj, 2019.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad *Prijavljeni kriminalitet i njegova tamna brojka: komparativni pristup* i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Nikolina Kovačić

Mjesto i datum: Zagreb, 21.6.2019.

SAŽETAK

Naslov rada: Prijavljeni kriminalitet i njegova tamna brojka: komparativni pristup

Ime i prezime studentice: Nikolina Kovačić

Ime i prezime mentorice: prof. dr. sc. Ljiljana Mikšaj-Todorović

Program/Modul: Socijalna pedagogija/ Odrasli

Istraživanje kriminaliteta pretpostavlja postojanje prijavljenog i neprijavljenog kriminaliteta. Prijavljeni kriminalitet zabilježen je u službenim statistikama koje čine statistike policije, državnih odvjetništava, sudova i ustanova za izvršenje sankcija. Neprijavljeni kriminalitet nije zabilježen, a mjeri se studijama viktimizacije i studijama samoiskaza. Neslužbenim statistikama kriminaliteta provjerava se vjerodostojnost službenih izvora podataka i nadilazi njihove nedostatke i ograničenja. S obzirom na to da prijavljeni kriminalitet ne predstavlja stvarnu sliku kriminaliteta niti jedne zemlje, službene statistike nisu odraz stvarnog stanja kriminaliteta. Neotkriveni kriminalitet predstavlja tamnu brojku kriminaliteta koja se po obujmu i strukturi razlikuje od prijavljenog kriminaliteta. Cilj ovog diplomskog rada je poredba poznatih statistika kriminaliteta s neslužbenim statistikama, propitivanje razloga češćeg/rjeđeg prijavljivanja određenih kaznenih djela u različitim zemljama (tko prijavljuje, način prijavljivanja, način bilježenja), prepoznavanje čimbenika koji utječu na prijavljivanje te prikaz procjena tamne brojke kriminaliteta. Rad je temeljen na analizi građe: dostupnih statistika, kako službenih tako i neslužbenih te istraživanja navedene problematike u Republici Hrvatskoj i u svijetu. Očekivani rezultat rada su preporuke o budućim smjerovima istraživanja u Republici Hrvatskoj koja bi trebala ukazivati na učinkovitije prijavljivanje, bilježenje i bolju sliku tamne brojke kriminaliteta radi učinkovitije prevencije.

Ključne riječi: kriminalitet, neprijavljeni, tamna brojka, statistike, žrtve

ABSTRACT

Thesis: Reported crime and its dark figures: comparative approach

Student: Nikolina Kovačić

Mentor: prof. dr. sc. Ljiljana Mikšaj-Todorović

Programme/Module: Social pedagogy/Adults

Crime analysis assumes the existence of reported and unreported crime. Reported crime has been registered in official crime statistics comprised of statistics collected by the police, state attorney's offices, courts, and correctional facilities. Unreported crime has not been registered and it is measured by victimization studies and self-report studies. Unofficial crime statistics verify the credibility of official data sources and overcome their deficiencies and limitations. Since reported crime does not represent an overall crime in any country, official statistics are not a reflection of the actual crime rate. Undetected crime represents the dark figure of crime which by its volume and structure differs from the reported crime. An aim of this final thesis is to compare official crime statistics data with the unofficial statistics, to analyze why reporting varies from country to country (who reports, method of reporting, methods of recording), to identify the various influences on reporting activity and to give overview of dark figure estimations. This thesis is based on analysis of available statistical data on that matter, both official and unofficial, in Croatia and worldwide. In the end, research recommendations are given which could contribute to more effective reporting, recording and which could give more accurate overall picture of dark figure of crime.

Key words: Crime, unreported, dark figure, statistics, victims

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Definicija tamne brojke i povijest izučavanja.....	3
3. Službene statistike kriminaliteta kao polazište za procjenu tamne brojke.....	6
3.1. Neslužbene statistike	9
3.1.1. Studije viktimizacije	9
3.1.2. Studije samoiskaza	13
3.2. Usporedba službenih i neslužbenih statistika.....	15
4. Teorijski okvir prijavljivanja	16
4.1. Ekonomski model.....	16
4.2. Psihološki model	17
4.3. Sociološki model.....	18
5. Čimbenici koji utječu na prijavljivanje.....	19
5.1. Socioekonomski čimbenici	19
5.2. Stav prema policiji	20
5.3. Čimbenici povezani s događajem.....	20
5.4. Osobni kriminalitet.....	22
6. Prednosti i nedostaci prijavljivanja.....	23
6.1. Privatni troškovi	23
6.2. Intrinzične dobiti	24
6.3. Ekstrinzične dobiti.....	25
7. Razlike u prijavljivanju.....	25
8. Razlozi neprijavlivanja	28
8.1. Razlozi prijavljivanja	31
9. Posljedice neprijavlivanja	33
10. Neka istraživanja.....	35
11. Zaključak.....	42
12. Literatura.....	44

1. Uvod

Mjerenje broja počinjenih kaznenih djela i prikupljanje statistika o kriminalitetu seže daleko u prošlost, gotovo od samih početaka kriminologije kao znanosti. Iako se pitanje tamne brojke gotovo jednako dugo provlači kroz povijest, od početnih empirijskih nagađanja pa sve do dana današnjeg kada su metode napredovale, ovaj fenomen ostao je nedovoljno rasvijetljen i nesustavno obrađen, što teorijski, što istraživački.

Kako bi se moglo organizirano djelovati i učinkovito reagirati na kriminalitet i njegove posljedice, potrebno je raspolagati točnim podacima o njegovom stanju, kretanju i strukturi. Samo temeljem takvih podataka se može organizirati i osigurati sustavna i učinkovita preventivna strategija, a za takve strategije prepreku predstavlja neistražena tamna brojka. Kako bi se dobila što realnija slika kriminaliteta potrebno je kombinirati podatke prikupljene iz različitih izvora, kako službenih, tako i neslužbenih. Službene statistike počivaju na otkrivenom kriminalitetu, odnosno onom koji je zabilježen i vlastima poznat, a njihovi nedostaci prevladavaju se studijama viktimizacije i studijama samoiskaza. Usporedbama službenih i neslužbenih podataka dolazimo do saznanja o tome kako službene statistike podcjenjuju opseg kriminaliteta.

Rezultati istraživanja u zapadnim zemljama pokazuju da se nasilna kaznena djela prijavljuju značajno manje nego većina imovinskih kaznenih djela, dok su seksualni delikti jedna od najmanje prijavljivanih skupina kaznenih djela (Goudriaan, 2006). Stope prijavljivanja za imovinska kaznena djela kreću se od 38% do 65%. Stope prijavljivanja nasilnih kaznenih djela variraju od 25% do 43% (Goudriaan i sur., 2004; prema Tolsma i sur., 2011). Stopa je posebno niska za seksualna kaznena djela i iznosi 7% (CBS, 2010; prema Tolsma i sur., 2011).

Prvi dio rada predstaviti će definicije tamne brojke kriminaliteta i povijest izučavanja ovog fenomena. Kako bi se mogle raditi procjene tamne brojke kriminaliteta, koje su u početku bile temeljene na nagađanju, a kasnije unapređivane, kao polazište treba uzeti službene statistike. Također, izložit će se teorijski okvir za prijavljivanje kaznenih djela, bit će predstavljeni čimbenici koji na to utječu i razlike u prijavljivanju prema kategorijama kaznenih djela. Od velike važnosti su i razlozi koji stoje u pozadini žrtvine odluke o neprijavljanju policiji. Često spominjani razlozi su: procjena žrtve da je kazneno djelo nedovoljno ozbiljno, da policija neće poduzeti potrebne korake ili strah od osvete počinitelja. Osim navedenog, također postoje i razlozi koji idu u prilog

prijavljivanju kaznenog djela, a uključuju dobiti koje žrtva ima od same prijave. Primjerice, kao što je vraćanje imovine, dobivanje odštete od osiguranja ili unutarnje dobiti kao zaštita susjedstva od počinitelja ili retribucija. Konačno, bit će predstavljene posljedice neprijavljivanja i pregled nekih relevantnih istraživanja u Republici Hrvatskoj i u svijetu.

Cilj ovog rada jest temeljem dostupne međunarodne i hrvatske literature dati pregled problematike fenomena tamne brojke kriminaliteta, usporediti službene statistike kriminaliteta s neslužbenim statistikama, identificirati razloge češćeg/rjeđeg prijavljivanja određenih kaznenih djela, prepoznati čimbenike koji utječu na prijavljivanje te dati prikaz procjena tamne brojke kriminaliteta.

2. Definicija tamne brojke i povijest izučavanja

Kriminološka literatura raspoznaje različite termine vezane uz tamnu brojku kriminaliteta: tamna brojka (*dark figure*), tamni broj (*dark number*), skrivena brojka (*hidden figure*), siva brojka (*grey figure*), sivo područje (*grey area*), neprijavljeni kriminalitet (*unreported crime*), nezabilježeni kriminalitet (*unrecorded crime*), a svi opisuju istu pojavu, stoga će radi lakšeg praćenja i boljeg razumijevanja rada u njemu biti korišten termin „tamna brojka kriminaliteta“.

Istraživanje i statističko praćenje kriminaliteta podrazumijeva svijest o tome da postoji otkriveni i neotkriveni kriminalitet te da postoji razlika između registriranog (evidentiranog) i stvarnog (ukupnog) kriminaliteta (Dujmović, 1997; Orlović, 2013). Otkriveni kriminalitet registriran je i statistički obuhvaćen (dijeli se na istraženi kriminalitet gdje je počinitelj poznat i neistraženi kriminalitet gdje je počinitelj nepoznat), a neotkriveni kriminalitet je neregistriran i ostaje izvan statističkog obuhvata, dakle neevidentiran. Neotkriveni kriminalitet nevidljiv je nadležnim institucijama i službenim statistikama, on je dio ukupnog kriminaliteta i to onog nepoznatog dijela koji se nalazi u „tamnoj zoni“ (Orlović, 2013). Orlović (2013) tamnom brojkom kriminaliteta naziva opseg neotkrivenih kaznenih djela.

Tamna brojka kriminaliteta je broj počinjenih kažnjivih ponašanja za koja se ne zna i koja prema tome nisu evidentirana u statistici kriminala i delinkvencije (ona statistički ne postoje iako su se dogodila) (Biderman i Reiss, 1967; Caneppele, Viganò i Favarin, 2015; Horvatić, 2002; prema Orlović, 2013; Mugellini, 2012; Muratore, 2011; Penney, 2014; Sartori, 2004; Schwind, 2011).

Pod tamnom brojkom podrazumijeva se ukupan broj konkretnih slučajeva, koji iz raznovrsnih razloga nisu registrirani u službenim statistikama (Aljumily, 2017; Conklin, 1992; MacDonald, 2002; Pešić, 1990; Pudney, Deadman i Pyle, 2000).

Prva definicija objašnjava tamnu brojku u užem smislu. Tamnu brojku čine kaznena djela koja su ostala neotkrivena i nepoznata nadležnim tijelima i prema tome nisu mogla ni biti zabilježena u službenim statistikama. Druga definicija objašnjava tamnu brojku u širem smislu i ne ističe neotkrivenost kaznenih djela, što znači da tamna brojka može uključivati i policiji poznata kaznena djela. Autori koji se koriste ovom definicijom ostavljaju prostora za zaključivanje o razlozima

zbog kojih neka kaznena djela mogu biti poznata nadležnim tijelima, ali svejedno mogu ostati nezabilježena u službenim statistikama.

„Tamna brojka“ je samo kreativan naziv za dugovječni problem koji „proganja“ kriminološku disciplinu već od njenih početaka (Coleman i Moynihan, 1996; prema De Castelbajac, 2014).

Adolphe Quetelet, belgijski matematičar, astronom i jedan od ranih moralnih statističara koji su vjerovali da je moguće utvrditi zakonitosti i pravilnosti unutar društvenih fenomena koristeći metode istraživanja prirodnih pojava, već je 1832. godine pisao o tamnoj brojci kriminaliteta. Time je mislio na pravu stopu kriminaliteta, za razliku od broja kaznenih djela kojeg je zabilježila vlada. Ljudi koji počine kaznena djela trude se osigurati da vlada nema saznanja o takvim djelovanjima. Tamna brojka, sugerirao je, neizbježno bi bila mnogo veća od službenog broja (Berlinski, 2009), iako je tvrdio da je omjer nezabilježenih i zabilježenih kaznenih djela prilično konstantan tijekom vremena (Mosher, Miethe i Phillips, 2002). Quetelet dodaje da bi sve naše rasuđivanje o kriminalitetu, o njegovom opsegu, prirodi i utjecaju, bilo manjkavo i nedostavno ako bismo se oslanjali na službenu statistiku (Berlinski, 2009).

Više od pola stoljeća nakon, Shigemu Obu, inače nepoznatom, japanskom studentu kriminologije, pripisuje se osmišljavanje termina tamne brojke (njem. *dunkelziffer*) u doktorskoj disertaciji u kojoj je naveo i preporučeni prijevod na engleski jezik kao *dark number*. Studirao je u Njemačkoj, pisao svoju disertaciju na njemačkom jeziku (De Castelbajac, 2014) te pripadao njemačkoj moralnoj statistici (Kivivouri, 2011; prema De Castelbajac, 2014). Početkom 1920-ih godina, njemački kriminolozi Robert Heindl, Kurt Meyer i Bernd Wehner napisali su nekoliko monografija o fenomenu kojeg je Obu dva desetljeća prije imenovao. U svojim radovima su pluralizirali termin tamne brojke te se usprotivili Queteletovoj tvrdnji o konstantnoj povezanosti između nezabilježenog i službenog zabilježenog kriminaliteta. Zatim su dva njemačka znanstvenika Hermann Mannheim i Max Grünhut zaslužna za širenje metafore o tamnoj brojci na britanske otoke (De Castelbajac, 2014). Mannheim (1940; prema De Castelbajac, 2014) je prvi uveo problem tamne brojke, koristeći Obu preporučeni prijevod, u raspravu o britanskim statistikama kriminaliteta. Desetljeće kasnije, Max Grünhut (1951; prema De Castelbajac) skovao je termin *dark figure of crime* u svoj temeljnoj raspravi o britanskim statistikama kriminaliteta, koji je od tada prihvaćen i najčešće korišten u kriminološkim krugovima.

Oba u doktorskoj disertaciji (1908) govori kako je učinkovitost reakcije kaznenih tijela na kršenje zakona umanjena činjenicom da samo mali dio počinitelja stvarno bude kažnjen, dok veliki postotak istih ostane nekažnjen. Glavni razlog toga što veliki broj počinitelja ne bude kažnjen je taj da kaznena djela koja su počinili uopće ne budu poznata nadležnom tijelu ili zato što počinitelji, kad kaznena djela postanu poznata, ne budu pronađeni. Točan se broj takvih slučajeva kroz statistiku ne može utvrditi jer ne postoji relevantno nadležno tijelo koje može dati potpuni izvještaj o tome. Autor tvrdi da svaki čovjek koji ima praktičnog iskustva iz kriminologije zna da oko 50 do 70% kaznenih djela ne bude otkriveno i zabilježeno.

Osim dvije velike tamne brojke (broj neotkrivenih kaznenih djela s jedne strane i broj kaznenih djela s nepoznatim počiniteljem s druge), tamnoj se brojci treba pridodati još jedna skupina počinitelja, a to su oni koji su zbog manjka dokaza oslobođeni ili na bilo koji način izbjegli kaznu. Ukupan zbroj gore navedene tri vrste tamnih brojki čine najviši postotak svih kaznenih djela, čije se postojanje pripisuje nedostatnom istraživanju zločina (Oba, 1908).

Wolfgang, Figlio i Sellin (1987) tvrde da tamna brojka ima nekoliko značenja koja se podudaraju s navedenom Obinom podjelom:

1. U svom pravom smislu znači ponašanje koje krši odredbe kaznenog zakona, koje je nepoznato svima osim osobi uključenoj u to ponašanje, neovisno o tome zna li osoba da je to ponašanje zabranjeno zakonom ili ne. Može se pretpostaviti da postoji mali broj osoba, ako uopće postoje, koje barem jednom, ako ne i više puta, nisu bile skriveni počinitelji, iako je većina tih prekršaja niskog intenziteta društvene opasnosti (Mikšaj-Todorović, 2004). Nalazi dobiveni sve većim brojem studija samoiskaza pružaju podršku ovakvoj pretpostavci.
2. Iako prekršaj može biti poznat žrtvi ili promatraču, može ostati skriven od policije zato što nitko, pa ni žrtva, iz osobnih ili drugih razloga, nije prijavio prekršaj.
3. Prekršaj može biti poznat policiji, ali je kaznena prijava odbačena od strane državnog odvjetništva ili je primijenjen oportunitet tako da prekršaj i njegov počinitelj ostaju skriveni od suda.

3. Službene statistike kriminaliteta kao polazište za procjenu tamne brojke

Gotovo sve diskusije o kriminalitetu bilo s kojeg stajališta započinju uzimanjem u obzir službene statistike kriminaliteta. To su statistike koje prikupljaju policija, odvjetništva, sudovi i ustanove za izvršenje sankcija. Sudske statistike vode se još iz srednjovjekovnog razdoblja i do nedavno su bile glavni izvor informacija o kriminalitetu. Godine 1778. Jeremy Bentham (Williams, 1997) predložio je osnivanje centraliziranog skupljanja podataka koje bi se koristilo za procjenu moralnog zdravlja stanovnika. Postupno su se kasnije osnivale centralne baze podataka, najprije iz ustanova za izvršenje sankcija, a potom i od strane policije. Metode bilježenja bile su uglavnom lokalnog karaktera pa su otežavale poredbu. Nešto kasnije su i policijski pokazatelji prvi put uključeni u službene statistike te se od tad podaci o kaznenim djelima sistematično skupljaju i uspoređuju. Mnogo kasnije ti su se podaci počeli rabiti kao glavni indikatori stvarnog stanja i strukture kriminaliteta određene zemlje. Danas su policijske statistike gotovo univerzalno uzete kao najbolji službeni pokazatelji. Sudske i ostale statistike logično će pokazivati manji kriminalitet jer mnoga kaznena djela ili nisu razriješena ili ne dolaze do suda (Williams, 1997).

Incidencija kriminaliteta obično se mjeri na jedan od tri načina:

1. službena policijska izvješća o uhićenjima, najčešće su to tablični podaci u internim izvješćima ili u službenim statističkim publikacijama
2. nacionalne ili regionalne studije viktimizacije, gdje se uzorkovana populacija pita koliko je često bila viktimizirana od određenih kaznenih djela
3. studije o samoiskazu kriminalnog ponašanja gdje se članovi uzorkovane populacije pitaju koja su sve djela počinili i koliko često.

Da bi se dobila što realnija procjena incidencije, najbolje je kombinirati sva tri načina (Mikšaj-Todorović, 2004).

Kada govorimo u nacionalnom kontekstu, uglavnom se oslanjamo na službene podatke koje čine statistike policije (Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske svake godine izdaje publikaciju Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada, koji predstavlja vrijedan izvor podataka o kaznenim djelima i počiniteljima te Pregled osnovnih pokazatelja javne

sigurnosti u Republici Hrvatskoj, koji obuhvaća usporedni prikaz podataka iz desetogodišnjih perioda), statistike Državnog zavoda za statistiku (koji objedinjuje podatke državnih odvjetništava i sudova te objavljuje godišnja izvješća o prijavljenim, optuženim i osuđenim punoljetnim i maloljetnim počiniteljima kaznenih djela te publikaciju o počiniteljima prekršaja) (Kovčo Vukadin, 2011). Prema službenim podacima Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske (2019) u 2018. godini je prijavljeno 51,287 kaznenih djela za koje se postupak pokreće po službenoj dužnosti.

Prilikom upotrebe službenih podataka treba voditi računa i o njihovim generalnim ograničenjima, a koja proizlaze iz pitanja što utječe na službenu statistiku o kriminalitetu (za koju je, radi vremenske i prostorne komparabilnosti, iznimno važna stabilnost promatranih obilježja). Na službenu statistiku prvenstveno utječu promjene u kaznenom zakonodavstvu (koje mogu biti rezultat medijski kreiranog konstrukta opasnosti neke vrste kriminaliteta), u smislu promjena u definicijama kaznenih djela i u smislu promjena u općem dijelu koji se odnosi na pitanja vezana uz kaznenopravne sankcije. Također utječu i voljnost žrtve da prijavi vlastitu viktimizaciju i spremnost na suradnju s tijelima detekcije i procesuiranja, promjene u kadrovskim i organizacijskim uvjetima rada tijela detekcije kriminaliteta u različitim razdobljima i na različitim prostorima te različit intenzitet i smjer selekcije tijela kaznenog postupka od prijave do pravomoćne odluke. Kao posljedica svega navedenog, smatra se da je statistika kriminaliteta “više pokazatelj djelovanja kontrolnih mehanizama društva, nego realnog stanja, kretanja i strukture kriminaliteta” (Singer, Kovčo Vukadin i Cajner Mraović, 2002).

Jedan od glavnih nedostataka službenih izvora je što oni bilježe samo ona djela koja su okarakterizirana dovoljno ozbiljnim da privuku pažnju nadležnih institucija (prvenstveno policije pa onda pravosudnih institucija), tako da neka djela nikada i ne uđu u službena izvješća. Često se zna dogoditi kako jedna osoba počini više djela i bude privedena, no postupak se pokrene samo za neka od njih, dok se za druge obustavi postupak, što zbog nedostatka dokaza, što zbog nepravilnosti u postupku ili nagodbe u zamjenu za podatke vezane uz ozbiljnije slučajeve (Doležal, 2009).

Milutinović (1976) govori o nepotpunosti i nepouzdanosti službenih statistika što se tiče njihove točnosti. Nisu u stanju prikazati realno stanje kaznenih djela i počinitelja. Policijske statistike su najobuhvatnije, ali nije uvijek sigurno da će slučajevi prema kojima oni postupaju biti

okarakterizirani kao kaznena djela od strane državnog odvjetništva, odnosno suda. Jednim djelom to vrijedi i za statistiku državnog odvjetništva jer sud može odbaciti optužbu ili donijeti oslobađajuću presudu. Sudska statistika također može sadržavati određeni broj kaznenih djela koja su evidentirana bez stvarne osnove. Iako se sudska statistika smatra najpouzdanijom jer evidentira samo ona djela koja su sudski deklarirana kao kaznena djela, niti ona uz sve ostale ne pruža pravu i cjelovitu sliku stanja i kretanja kriminaliteta.

Daljnji tekst odnosi se na policijske statistike jer one mjere kriminalitet kojega su vlasti svjesne. Policija bilježi ozbiljne slučajeve kršenja zakona, ali kao što je već navedeno to ne predstavlja ukupan kriminalitet neke zemlje. U stvari, policijske statistike predstavljaju slab indikator stanja kriminalnih aktivnosti neke zemlje. Mnogo je tome razloga (Coleman i Moynihan, 1996; prema Williams, 1997; Walker, 1995; prema Williams, 1997), a ovdje će kratko biti navedeno nekoliko nedostataka takvih statistika ako ih želimo smatrati indikatorom ukupnog kriminaliteta u zemlji.

Prvo, iako policija sama otkriva neka kaznena djela (primjerice ona vezana uz droge, prekršaje u vožnji ili ulične nered, nogometni huliganizam i djela protiv imovine koja ne pripada nikome), glavnina djela izlazi na površinu jer su prijavljena od strane žrtve ili žrtava. Na obje razine, neka kaznena djela nikad ne budu otkrivena. Postojat će djela koja policija ne otkrije iako pripadaju u kategoriju onih koja su najčešće otkrivena od strane policije, a mnogo je i onih djela koje žrtve ne prijavljuju policiji (Williams, 1997). Na to se nadovezuje drugi nedostatak, a to je da žrtve određenih kaznenih djela ne prijavljuju vlastitu viktimizaciju iz različitih razloga – ne znaju da je ponašanje kojem su bile izložene kažnjivo, zbog straha od reakcije javnosti (posebice kod žrtava seksualnih delikata ili obiteljskog nasilja) ili od počinitelja, zbog nepovjerenja u kaznenopravni sustav i zbog neznatne štete (Kovčo Vukadin, 2005), a neke vrste kaznenih djela oštećeni ne otkrivaju jer to negativno utječe na njihov ugled (Pešić, 1990). Treće, policija ponekad ne bilježi sve aktivnosti koje su im prijavljene ili ih ne bilježi kao kriminalitet (MacDonald, 2002), primjerice, mogu zabilježiti izgublenu umjesto ukradene stvari. Za neke slučajeve ne može se utvrditi radi li se o kaznenom djelu ili o drugom fenomenu. Određena kaznena djela se po svojoj vanjskoj manifestaciji ne razlikuju od radnji koje nisu ilegalne (Pešić, 1990). Treba nadodati i činjenicu da žrtva ili svjedok može podnijeti prijavu državnom odvjetništvu umjesto policiji i slično (Kovčo Vukadin, 2005). Četvrto, mnogo je djela koje policija ne kontrolira već pripadaju pod okrilje drugih institucija poput socijalne skrbi, porezne uprave i slično (Williams, 1997).

3.1. Neslužbene statistike

Osim službenih podataka o kriminalitetu, neslužbenim podacima provjerava se vjerodostojnost statistika kriminaliteta koje su prikupljene službenim putem te se time također prevladavaju nedostaci i ograničenja službenih izvora koja su ranije navedena.

Mnogi kriminolozi pokušali su procijeniti veličinu tamne brojke. Koriste se tri metode:

1. procjene (ili pogađanje) – mnogi pokušavaju dati takve procjene, bilo za ukupan kriminalitet, bilo za pojedina kaznena djela, ali se one silno međusobno razlikuju i ne mogu se koristiti kao pouzdana metoda
2. studije viktimizacije – mjere udio viktimizacije na slučajno odabranim uzorcima u populaciji
3. studije samoiskaza – u kojima su ispitanici upitani jesu li ikada počinili određenu vrstu kaznenog djela (Williams, 1997)

Kad se podaci iz službene statistike kriminaliteta dopunjuju anketama kojima se utvrđuje opseg tamne brojke kriminaliteta i stupanj spremnosti žrtava da podnose prijavu, dobivaju se informacije koje mogu biti osnova za više-manje realnu procjenu stanja, kretanja i strukture kriminaliteta određenog područja u određeno vrijeme. S informacijama o statistici kriminaliteta, odnosno egzaktnim podacima o stanju, kretanju i strukturi kriminaliteta, moraju raspolagati svi subjekti društva koji se kriminalitetu suprotstavljaju (Dujmović, 1997).

3.1.1. Studije viktimizacije

Biderman i Reiss (1967) predložili su osvjetljavanje fenomena tamne brojke korištenjem metode presječnog istraživanja. Središnja ideja jest da se kaznena djela koja nisu poznata policiji mogu otkriti probirom slučajnih uzoraka iz populacije kako bi se otkrile žrtve tih kaznenih djela. Studije viktimizacije trebale su označavati napredak u usporedbi s metodom koja se do tada koristila za procjenu tamne brojke, a to je empirijsko pogađanje odnosno nagađanje. Iako je metoda pogađanja s vremenom izgubila kredibilitet, praktičari su u počecima pružali otpor prema Bidermanovoj i

Reissovoj alternativnoj metodi. Otpor je posebice bio velik u Engleskoj, što se može činiti neobičnim s obzirom na to da je Engleska kasnije postala vodeća zemlja u studijama viktimizacije (De Castelbajac, 2014).

Studije viktimizacije predstavljaju iznimno važan izvor podataka i njima se nastoji utvrditi prostor tamne brojke, to jest neprijavljenog kriminaliteta. One mjere udio viktimizacije ispitivanjem slučajno odabranih uzoraka populacije o njihovom iskustvu bivanja žrtvom određenih kaznenih djela. Rezultati se mogu uporabiti kao prilično pouzdane procjene broja tih kaznenih djela u društvu i ako se slične analize rade u određenim vremenskim intervalima, tada se i trendovi u kriminalitetu (za ta kaznena djela) mogu razabrati. Važno je napomenuti da te analize ne bilježe stvarni kriminalitet u državi, one samo pomažu u procjeni udjela određene vrste kriminaliteta (Williams, 1997).

Sjedinjene Američke Države bile su pionir u provedbi viktimizacijskih studija, ali unatoč tome, studije koje su uključivale pitanja vezana uz kriminalnu viktimizaciju počele su se provoditi ranih 1970-ih godina u europskim državama kao što su Nizozemska, Švicarska, Njemačka (Killias, 2010; prema Jennings, 2016) te Velika Britanija (Goodey, 2005; prema Jennings, 2016). Od 1982. kada je Britansko istraživanje kriminaliteta (BCS: British Crime Survey) započeto u Ujedinjenom Kraljevstvu, podaci o kriminalu i iskustvu viktimizacije redovno su prikupljeni na reprezentativnim uzorcima stanovnika Engleske i Walesa. Godine 1983. započeta je Nacionalna viktimizacijska studija u Nizozemskoj, a 1984. u Švicarskoj (Doerner i Lab, 2012; prema Jennings, 2016).

U tom je smislu na međunarodnoj razini najznačajnija Međunarodna viktimizacijska studija (ICVS: International Crime Victimization Survey) koju je pokrenula 1987. godine skupina europskih kriminologa (Van Dijk, Mayhew i Killias) s ekspertizom u nacionalnim studijama kriminaliteta. ICVS je rezultat potrebe za stvaranjem standardizirane mjere kriminaliteta neovisne o policijskim statistikama koja će pomoći u rasvjetljavanju tamne brojke kriminaliteta te omogućiti međunarodnu usporedbu podataka. Do sada je provedeno šest glavnih krugova studije. Nakon početnog kruga 1989. godine, studija je ponavljana u intervalima od četiri ili pet godina (1992., 1996., 2000., 2004./05. i 2010.). Do kraja 2005. napravljeno je preko 140 studija u više od 78 različitih zemalja te je pritom intervjuirano više od 300 000 ljudi (van Dijk, van Kesteren i Smit, 2007). Šesti krug ICVS 2010. godine korišten je kako bi se napravio pilot test novih načina

prikupljanja podataka. Tri zemlje sudjelovale su u svim dosadašnjim krugovima studije (Engleska i Wales, Kanada i Nizozemska), u pet krugova su osim navedenih zemalja sudjelovale još i Finska i Sjedinjene Američke Države (van Dijk i Tseloni, 2012), dok su za Australiju, Belgiju, Estoniju, Francusku, Poljsku, Sjevernu Irsku, Škotsku, Švedsku i Švicarsku dostupni podaci iz tri ili više krugova (van Dijk i sur., 2007).

Anketa se sastoji od tri dijela:

1. kaznena djela: krađa automobila, krađa iz automobila, krađa motocikla, krađa bicikla, provala, pokušaj provala, razbojništvo, krađa osobne imovine, seksualni delikti te napad i prijetnja
2. dodatna kaznena djela: prevara potrošača, korupcija na razini ulice, zločini iz mržnje te problemi vezani uz zlouporabu droga
3. ostale teme koje uključuju:
 - a) specifičnosti vezane uz kazneno djelo – gdje, kada i kako se često dogodilo, je li prijavljeno policiji i zadovoljstvo postupanjem policije, pitanje postojanja podrške žrtvi (kod provala i nasilnih delikata), identitet počinitelja, je li korišteno oružje i ozbiljnost djela
 - b) stavove o kriminalitetu
 - c) postupanje policije
 - d) demografske podatke i informacije o kućanstvima (WIKIPEDIA; prema Kovčo Vukadin, 2011).

Nakon obrade podataka ankete, zemlje u kojima se ICVS redovito provodi uspoređuju se po:

1. relativnom udjelu viktimiziranih i višekratno viktimiziranih žrtava (u ukupnom broju jednakom metodom odabranih ispitanika)
2. relativnom udjelu žrtava ozbiljnog kriminaliteta (uz definiranje pojedinih djela i njihovih modaliteta (pljačke, napadi, seksualne povrede žena, uporaba noževa, pištolja i sl.)
3. strahu stanovnika od kriminaliteta (mjerenom u odnosu na strah za imovinu, sigurnost, život i sl.)
4. zadovoljstvu radom policije

Svake godine pojedina zemlja zauzima svoju (sličnu prethodnima ili različitu) poziciju u odnosu na stanje kriminaliteta i viktimizacije (Williams, 1997).

Uz svoje prednosti u odnosu na službene izvore podataka o kriminalitetu, studije viktimizacije imaju i svoja ograničenja.

Williams (1997) je sumirala nedostatke takvih studija:

1. Ispitanici mogu zaboraviti djela, posebno ona lakša, što daje prednost težima i gube se stvarni okviri kriminaliteta u društvu. Kako broj kaznenih djela raste žrtve će se sjećati samo najvažnijih događaja, kreirajući iluziju da je nesrazmjer između prijavljenih i neprijavljenih djela vrlo mali.
2. Ispitanici mogu pogriješiti u sjećanju o tome kad se događaj zbio, je li to bilo unutar ili izvan razdoblja za koje su upitani.
3. Ispitanici se mogu sjećati događaja, ali ga ne žele otkriti ispitivaču. Primjerice, ako je riječ o seksualnom deliktu i ispitanik se srami ili mu je teško govoriti o tome ili ako je djelo počinjeno od strane člana obitelji ili bliskog prijatelja.
4. Ispitanik ne razumije pitanje i propusti dati istinit odgovor.
5. Ispitanik smatra da događaj koji se zbio ne pripada pitanju koje je postavljeno.
6. Ispitanik izmisli događaj, moguće kako bi ispao interesantan, kako bi dobio simpatije ispitivača ili da bi "pomogao" ispitivaču i sl.
7. Ispitanik izostavi informaciju o djelu kako bi se riješio ispitivača, posebno kad zna da u slučaju potvrdne izjave treba dati dodatne odgovore na iduće dijelove upitnika.
8. Iz analiza je proizašlo da se obrazovaniji ispitanici bolje sjećaju relevantnih događaja i to može iskriviti rezultate analize.
9. Iz analiza je proizašlo da ispitanici iz srednje klase češće određene događaje svrstavaju u napade pa se čini da u toj klasi ima relativno više napada nego u drugima, što nije točno.
10. Studije viktimizacije isključuju ljude iz institucija čije iskustvo s kriminalitetom može biti znatno drugačije, nego kod ostatka populacije. Također se isključuje kriminalitet u kojem nema žrtve kao i onaj protiv organizacija i djece. Isto tako, ne pita se za kriminalitet koji čine organizacije (Williams, 1997).

Podaci prikupljeni anketama ovise o iskrenosti osobe, osobnom pogledu na događaj i vlastitoj procjeni kako je djelo utjecalo na osobu (Aljumily, 2017). Istraživanja na temu prisjećanja događaja pokazuju da čak i kod vrlo kratkog vremenskog intervala dolazi do selektivnog

prisjećanja događaja. Što je više vremena proteklo između događaja i intervjua to je selektivno prisjećanje vjerojatnije. Institucionalna obrada događaja kao na primjer prijava policiji, važan je čimbenik za prisjećanje, iako nije jedini i nije sam po sebi dovoljan. Društvena prijetnja i sram negativno su povezani sa stopom prijavljivanja. Ispitanici vjerodostojnije izvještavaju o vlastitim iskustvima, nego o tuđim te u što je više događaja osoba bila uključena, vjerojatnije je da će prijaviti pojedini događaj (Biderman i Reiss, 1967). Još jedan problem vezan uz studije viktimizacije je taj da se razlikuju pravne definicije prema kojima se bilježe službene statistike i uobičajen način razumijevanja pojedinih tipova kaznenih djela od strane ispitanika koji je svojstven takvim studijama (Bug i Meier, 2014). Prilikom usporedbe podataka dobivenih viktimizacijskim studijama i službenih podataka, treba voditi brigu o tome je li prekršaj koji se bilježi u studiji ujedno i prijavljen policiji. Kako se policijski podaci bilježe prema mjestu događaja, a ne mjestu prebivališta žrtve, potrebno je uskladiti takve podatke. Također policijski podaci uključuju i kaznena djela protiv pravnih osoba, dok oni neće biti obuhvaćeni viktimizacijskim studijama (Biderman i Reiss, 1967; Penney, 2014) kao niti kaznena djela bez žrtve (van Dijk i sur., 2007). U studije viktimizacije kao ispitanici nisu uključeni beskućnici i nomadi, kao ni vojne osobe ili osobe u institucijama (kaznionice, zatvori i bolnice). Također je teško identificirati i zabilježiti događaje koji su se zbili u vrijeme građanskih nemira, prirodnih katastrofa i ekstremnih vremenskih uvjeta (Penney, 2014).

3.1.2. Studije samoiskaza

Treći izvor podataka o kriminalitetu (osim službenih statistika i studija viktimizacije) predstavljaju studije samoiskaza (*self-report studies*). U ovakvim studijama ispitanici su upitani jesu li ikada počinili određenu vrstu kaznenog djela. Prikupljanje podataka može imati oblik upitnika u kojem se od ispitanika traži da označe koja su djela počinili i koliko puta ili mogu biti u obliku intervjua u kojem su pitani o tim aktivnostima mnogo detaljnije (Williams, 1997). Ova istraživačka metoda uglavnom ima za cilj testiranje hipoteza o razlozima činjenja kaznenih djela, a manje samu procjenu koliko je kaznenih djela doista počinjeno. Bez obzira na to, studije samoiskaza također bilježe kriminalitet povrh službenih pokazatelja i mogu biti korisne za procjenu tamne brojke, barem kad su u pitanju pojedine vrste kaznenih djela (Box, 1981; prema Williams, 1997). U Cambridge istraživanju razvoja delinkvencije (*Cambridge Study in Delinquent Development*) se

pokazalo da je u svega 10% svih delinkventnih i kriminalnih djela dobivenih samoiskazom postojao kontakt s policijom (kontakt ne znači nužno i službenu prijavu) (Farrington i West, 1990; prema Ručević, 2008). U drugim istraživanjima taj se postotak kreće od 3% do 15% (Farrington i sur., 2000; prema Ručević, 2008).

Osim osvjetljavanja tamne brojke kriminaliteta, studije samoiskaza mogu omogućiti i detaljne informacije o specifičnosti počinjenih kaznenih djela te njihovu povezanost s ostalim karakteristikama počinitelja, kao što su obiteljska struktura, pripadnost određenim grupama te nekim drugim socioekonomskim čimbenicima. Kako je ovaj pristup više usmjeren prema pojedincu, više saznanja se može dobiti o njemu samom kao počinitelju kaznenih djela, kao i informacije o broju počinjenih djela koja nisu ušla u službene statistike. No, ovaj način prikupljanja podataka ima i određenih nedostataka. Kako se ovdje radi o samoiskazu, mogućnost namjernog neprijavlivanja počinjenih kaznenih djela je velika. Nadalje, neka djela mogu biti izostavljena zbog toga što ih se osobe u trenutku davanja samoiskaza ne mogu prisjetiti. Isto tako, mogućnost preuveličavanja vlastite kriminalne aktivnosti je velika. Jedan od važnijih nedostataka ove metode jest kako često osobe koje su u velikom riziku od činjenja kaznenih djela, to jest adolescenti, najčešće nisu dostupni za ispitivanje. Stoga je podatak dobiven ovom metodom ili nepotpun ili ga treba provjeriti (Doležal, 2009).

Važno je spomenuti i problem valjanosti studija samoiskaza. Govore li ispitanici istinu? Teorijski je moguća provjera kod članova njihovih obitelji i prijatelja, vršnjaka i poredbom sa službenim statistikama, policijom, učiteljima, poslodavcima i drugima koji imaju neka saznanja o tome. Mogu se uporabiti i detektori laži. Takve provjere nikad nisu određene i točne, a često su i nepraktične. Valjanost je upitna i stoga što ispitanici mogu zaboraviti djela koja su počinili ili su ih racionalizirali pa ih ne smatraju kaznenim djelima. Također, neka svoja djela mogu pogrešno okarakterizirati kriminalnima, a ona to nisu. Posljednja teškoća djelomice se može riješiti ako intervju vodi trenirani ispitivač koji je sposoban odgovore staviti u okvire legalnosti. Treći problem tih studija je taj što uzorci često nisu reprezentativni za cjelokupnu populaciju (Williams, 1997).

3.2. Usporedba službenih i neslužbenih statistika

Usporedbe službenih statistika kriminaliteta i podataka dobivenih metodom samoiskaza ukazuju na to da službene statistike u velikoj mjeri podcjenjuju opseg kriminaliteta (Chambliss i Nagasawa, 1969; prema Skogan, 1975; Quinney, 1970; prema Skogan, 1975).

Osim navedenog, studije samoiskaza konzistentno pokazuju da su trivijalna kaznena djela prisutnija među svim društvenim klasama građana nego što to pokazuju službene statistike. Tako indiciraju veći udio kriminaliteta nego što pokazuju službene statistike i dovode u pitanje neke kriminološke teorije. Nadalje, studije samoiskaza ukazuju na to da niti ozbiljan kriminalitet nije tako distribuiran među različitim socijalnim klasama kako pokazuju službene statistike. Tamna brojka indicira manju razliku među klasama (Box, 1981; prema Williams, 1997, Giller, 1983; prema Williams, 1997).

Usporedbom podataka dobivenih prospektivnim samoiskazima sa službenim podacima dobiveni su rezultati da je slaganje između ova dva izvora podataka najveće za teška kaznena djela, a najmanje za prekršaje. Čini se da se prekršitelji zakona točnije prisjećaju specifičnih detalja ozbiljnijih kaznenih djela. Također se pokazalo da je dob početka javljanja delinkventnog ponašanja dobivena samoiskazima bila niža od one zabilježene u službenim podacima (Farrington, 2004; prema Ručević, 2008; Jolliffe i sur., 2003; prema Ručević, 2008; Piquero Farrington i Blumstein, 2007; prema Ručević, 2008).

Istraživanje Eck-a i Ricci-a (1979) koje je ispitivalo promjene u stanju kriminaliteta kroz vrijeme uspoređivalo je podatke iz službenih statistika i podatke dobivene viktimizacijskim studijama. Ovi podaci su korišteni kako bi se razumjelo zašto službene statistike pokazuju puno veći porast kriminaliteta nego studije viktimizacije u istom periodu. Napravljen je matematički model kojim se utvrđuje uzrokuju li promjene u razmjeru viktimizacije prijavljene nadležnim tijelima, sustavno odstupanje u procjenama stvarne viktimizacije. Dobiveno modelom, službeni podaci ili preuveličavaju razmjer promjene u viktimizaciji ili pogrešno predstavljaju smjer u kojem se promjena u viktimizaciji događa. Iz analize je vidljivo kako je povezanost između broja viktimizacija i sklonosti građana u prijavljivanju nadležnim tijelima ključna za razumijevanje na koji način se stopa prijavljenog kriminaliteta mijenja. Ako su stopa viktimizacije i stopa prijavljivanja u pozitivnoj korelaciji, tada će službene statistike vjerno prikazivati trendove, ali će

preuveličati povećanje ili smanjenje kriminaliteta (ovisno o tome u kojem smjeru ide trend). Ako postoji negativna korelacija između navedenih varijabli, tada službene statistike mogu prikazati pogrešne informacije o trendovima u kriminalitetu (Eck i Riccio, 1979). Iz navedenih podataka može se zaključiti da su službene statistike neuspješne kao mjera kratkoročnih promjena u kriminalitetu. To ne ukazuje na to da nisu uspješne i korisne kada se u obzir uzima dulji period ili da su studije viktimizacije savršene, samo da se podatke o dobivenim promjenama u kraćim vremenskim periodima treba gledati s oprezom.

Rezultati ICVS iz 2005. godine pokazuju da u prosjeku 15,7% građana bude žrtvom barem jednog oblika viktimizacije u godini koja je prethodila godini intervjuiranja (van Dijk i sur., 2007). U Engleskoj i Walesu u 2012. godini policija je zabilježila 3 700 000 kaznenih djela, dok je anketa kućanstava zabilježila 8 900 000 kaznenih djela (Lewis, 2013).

4. Teorijski okvir prijavljivanja

Tri teorijska modela korištena u studijama čiji je predmet interesa bio istraživanje razlika u stopi prijavljivanja među pojedinim kaznenim djelima su: ekonomski, psihološki i sociološki model.

4.1. Ekonomski model

Velik dio empirijske literature o prijavljivanju kaznenih djela (implicitno) koristi ekonomski model. Pretpostavlja se da se odluka o (ne)prijavljivanju kaznenog djela temelji na izračunu „cost-benefit“ analize žrtve, što određuje je li vrijedno uložiti truda u kontaktiranje policije (Skogan, 1976, 1984; prema Goudriaan, 2006). Žrtva neće podnijeti prijavu policiji ako su očekivani troškovi prijavljivanja viši od očekivanih koristi i obrnuto. Prema ovom modelu odlučivanja, kaznena djela koja rezultiraju malim ili nikakvim financijskim gubicima ili tjelesnim ozljedama bit će prijavljena rjeđe jer je za prijavljivanje potrebno uložiti vrijeme, dok su očekivane koristi od prijavljivanja male: ne čini se vjerojatnim da će policija ozbiljno razmatrati slučaj, a još manje da će uložiti (mnogo) napora u rješavanje slučaja. Ako policija nešto i učini, to neće donijeti veliku korist žrtvi jer je naknada za (malu) štetu koja se dogodila, maksimum koji žrtva može dobiti.

Prema ovom modelu može se očekivati da će uočena ozbiljnost kaznenog djela igrati važnu ulogu pri odlučivanju žrtava o prijavljivanju: prijavljivanje je vjerojatno samo kod određenog stupnja ozbiljnosti zločina. Između uočene ozbiljnosti i visine financijskog gubitka i/ili težine tjelesne ozljede postoji visoka povezanost. Ovaj ekonomski model objašnjava prijavljivanja kaznenih djela na mikro razini jer se isključivo usredotočuje na obilježja kaznenog djela i ne uključuje utjecaj društvenog okruženja. Važno je napomenuti da se ovaj model razlikuje od moderne teorije racionalnog izbora jer se uglavnom usredotočuje na čimbenike koji su izravno povezani s objektivnom ozbiljnosti kaznenog djela i ozbiljnosti kaznenog djela kako je doživljava žrtva. Moderna teorija racionalnog izbora ponudila bi mnogo opsežniji model jer su prema navedenoj teoriji i drugi čimbenici važni za predviđanje donošenja odluka (Goudriaan, 2006).

4.2. Psihološki model

Drugi značajan dio literature o prijavljivanju kaznenih djela koristi (kognitivni) psihološki model. Istraživači koji koriste ovaj model pretpostavljaju da dodatni čimbenici (kao što je društvena mreža žrtve) igraju ulogu u donošenju odluka o prijavljivanju kaznenog djela. Oni također tvrde da žrtve rade „*cost-benefit*“ analizu kako bi odredile koju akciju će poduzeti, ali i da su žrtve ponekad previše emocionalne ili uplašene, kao posljedica kaznenog djela, kako bi mogle donositi racionalne odluke. Istraživači koji koriste ovaj model bili su prvi koji su potvrdili da žrtve imaju na izbor različite mogućnosti ponašanja nakon kaznenog djela i da je prijavljivanje kaznenog djela policiji samo jedna od tih mogućnosti (Goudriaan, 2006). Prema modelu odlučivanja kojeg su razvili Ruback, Greenberg i Westcott (1984; prema Goudriaan, 2006) tri su faze kroz koje žrtve prolaze nakon viktimizacije. U prvoj fazi, pojedinci označavaju sebe kao žrtve kaznenog djela. Primijetili su sumnjiv događaj ili su bili uključeni u situaciju koja se može protumačiti kao kazneno djelo. Hoće li ga pojedinci označiti kao kazneno djelo ili ne ovisi o njihovoj vlastitoj definiciji kaznenog djela i sličnosti između ove definicije i događaja. U drugoj fazi pojedinci određuju ozbiljnost kaznenog djela. Ova se prosudba temelji na percipiranoj nepravdi događaja i procijenjenoj ranjivosti za buduću viktimizaciju. U trećoj fazi žrtve odlučuju hoće li zatražiti pomoć od policije, hoće li osobno riješiti problem, ponovno procijeniti situaciju ili odlučiti ne poduzeti ništa. Ova odluka temelji se na pohranjenom znanju o različitim mogućnostima. Pretpostavlja se da prilikom

odlučivanja o tome što će učiniti, cilj žrtve je smanjiti proživljene neugodne osjećaje (Goudriaan, 2006).

Prema psihološkom modelu, u analogiji s ekonomskim modelom, očekuje se da se ozbiljna kaznena djela prijavljuju policiji češće nego manje ozbiljna kaznena djela. Još jedan važan čimbenik jest poznaje li žrtva počinitelja. Ako je to slučaj, žrtva može, na primjer, bojati se osvete počinitelja ako je zločin prijavljen. To bi moglo smanjiti vjerojatnost da će žrtva prijaviti kazneno djelo. Neposredna socijalna okolina žrtve je također važna. Ukoliko, primjerice, socijalna mreža žrtvu savjetuje da ne prijavi kazneno djelo, ona će biti manje sklona da se obrati policiji za pomoć. Dakle, stav žrtve i njezine društvene mreže prema prijavljivanju kaznenih djela policiji također utječe na odluke: kada značajni drugi vjeruju da prijavljivanje odgovara situaciji, žrtve će biti sklonije prijaviti kazneno djelo policiji. Prethodna iskustva prijavljivanja žrtava (ako ih imaju) su također važna prema ovoj teoriji. Dakle, psihološki model se fokusira uglavnom na razinu žrtve i utjecaj izravnog društvenog okruženja (Goudriaan, 2006).

4.3. Sociološki model

Treći često korišteni model u istraživanjima o prijavljivanju je (makro)sociološki model. Pretpostavlja kako je vjerojatnost da je djelo prijavljeno policiji funkcija socijalnih struktura u društvu u kojemu žive žrtva i počinitelj (Black, 1976; prema Goudriaan, 2006). Ovaj model se uvelike razlikuje od prethodna dva jer nije zainteresiran za proces odlučivanja pojedinca unutar socijalnih grupa ili društava, već se usmjerava na utjecaj kontekstualnih varijabli na postotke prijavljivanja (Lessan i Sheley, 1992, prema Goudriaan, 2006). Predstavlja objašnjenje prijavljivanja kaznenih djela na makro razini. Studija koja koristi sociološki model je „Ponašanje zakona“ (Black, 1976; prema Goudriaan, 2006) za koju mnogi tvrde da predstavlja najvažniji doprinos sociologiji zakona (Gottfredson i Hindelang, 1979; Goudriaan, 2006). U svojoj knjizi, Black predstavlja teoriju o varijaciji „ponašanja zakona“ gdje zakon definira kao vladinu društvenu kontrolu. Primjeri ponašanja zakona su kako se policija ponaša prema žrtvama, svjedocima i počiniteljima ili osuđivanje počinitelja, ali isto i žrtvino prijavljivanje viktimizacije policiji. Prema Blacku, postoji pet varijabli društvene strukture koje predviđaju varijacije u ponašanju zakona: društvena stratifikacija (neravnomjerna raspodjela životnih uvjeta kao hrane, pristupa vodi,

novcu), morfologija (npr. raspodjela ljudi u međusobnom srodstvu, uključujući podjelu rada, integracije, prisnosti), kultura (npr. dijeljenje onoga što je važno kao religija ili običaji), organizacija (korporativni aspekt, kapacitet za bivanje dijelom grupe) i društvena kontrola (normativni aspekt društvenog života ili definicija devijantnog ponašanja i odgovor na to kao zabrana, optužba, kazna i kompenzacija). U zajednicama u kojima postoji viša razina stratifikacije, zakon je korišten češće i prema tome kaznena djela se u većoj mjeri prijavljuju policiji (Goudriaan, 2006). Dva su istraživanja (Gottfredson i Hindelang, 1979; prema Goudriaan, 2006; Braithwaite i Biles; prema Goudriaan, 2006) provjeravala Blackove teorijske ideje i rezultati oba su pokazali slabu potvrdu njegove teorije i visoku povezanost između ozbiljnosti kaznenog djela i prijavljivanja.

Zaključno, može se reći da ekonomski model objašnjava prijavljivanje na mikro razini usredotočujući se na karakteristike kaznenog djela s najviše pažnje usmjerene prema ozbiljnosti kaznenog djela. Psihološki model daje objašnjenje na mezo razini: fokusira se prvenstveno na karakteristike žrtve, situaciju i izravno društveno okruženje. I na kraju, sociološki model daje objašnjenje prijavljivanja na makro razini jer se usmjerava na učinke šireg sociokulturalnog konteksta (Goudriaan, 2006).

5. Čimbenici koji utječu na prijavljivanje

5.1. Socioekonomski čimbenici

U ovu kategoriju pripadaju čimbenici kao što su dob, spol, etnička pripadnost žrtve, osobni prihodi ili prihodi kućanstva, radni status kao i lokacija. Studije viktimizacije upućuju na to da određene skupine ljudi s određenih područja (unutarnjih dijelova grada) imaju veću vjerojatnost postati žrtvama te će to utjecati na njihovu sklonost prijavljivanja događaja, vjerojatno u negativnom smjeru (Maguire, 1997; prema MacDonald, 2001). Dosljedni su nalazi da osobne karakteristike žrtve nisu povezane s prijavljivanjem kaznenih djela. Postoje male razlike prema spolu tako da žene češće prijavljuju, nego muškarci te stariji više nego mlađi, dok što se tiče rase ne postoje razlike (Green, 1981; prema Skogan, 1984). Ovi čimbenici utječu na vjerojatnost prijavljivanja s obzirom na prethodno iskustvo viktimizacije. Za ljude s višim prihodima vrijedi da je manja

vjerojatnost da su prethodno bili žrtve i time postoji veća vjerojatnost da će slučaj prijaviti policiji (Skogan, 1994; prema MacDonald, 2001). Pojedinci koji su stariji i imaju više prihode češće imaju osiguranu imovinu, nego oni koji su mlađi i imaju manje prihode ili su nezaposleni (Lewis, 1989; prema MacDonald, 2001) i samim time će u većoj mjeri prijaviti događaj, pogotovo ako se radi o većem gubitku.

5.2. Stav prema policiji

Nečiji stav prema policiji može biti oblikovan različitim iskustvima i vjerovanjima te kao takav utječe na vjerojatnost kontaktiranja policije zbog prijave događaja. Stav može imati utjecaj u oba smjera. Vjerojatnost za prijavu veća je ako pojedinac poznaje djelatnike policije. S druge strane, ako pojedinac gleda na policiju kao neučinkovitu, imat će manju motivaciju uputiti prijavu (MacDonald, 2001, 2002). Rezultati pokazuju da neočekivano mali utjecaj na odluku o prijavljivanju imaju žrtvini stavovi prema policiji. Očekivano bi bilo da strah od policije ili sumnja u njihovu učinkovitost imaju veći utjecaj na odluku o prijavi kaznenog djela. Rijetki su slučajevi u kojima stavovi imaju ikakav utjecaj, posebice ako se radi o osobito teškom djelu (Skogan, 1984). Sparks i sur. (1977; prema Skogan, 1984) pronašli su samo slabu povezanost između nenaklonosti policiji, negativnih očekivanja od usluge i loših iskustava s policijom i neprijavlivanja u Londonu. Oklijevanje pri prijavljivanju može proizlaziti iz općeg straha, nepovjerenja ili negativnog iskustva s policijom (Skogan, 1994, prema MacDonald, 2001). Na primjer, ako netko ima iskustvo čestog „legitimiranja“, tada može biti manje spreman prijaviti kaznena djela policiji zbog nepovjerenja ili straha od procjenjivanja. Važno je i kako je policija djelovala u rješavanju prethodne prijave s obzirom na to da time žrtva dobiva direktno znanje o tome što može očekivati (Yoon, 2015). Moguće je i da krivnja ima utjecaja na odluku jer žrtve koje misle da su na neki način odgovorne za događaj, manje su spremne prijaviti isti (Skogan, 1994, prema MacDonald, 2001).

5.3. Čimbenici povezani s događajem

Čini se da ova kategorija čimbenika dobiva najveću podršku u literaturi i općenito uključuje neku vrstu procjene „troškova i dobiti“ povezanih s prijavljivanjem određenog incidenta. Većina razlika

u prijavljivanju izravno je povezana s karakteristikama događaja. Takvi čimbenici uključuju odnos između žrtve i počinitelja (ako je poznato), ozbiljnost incidenta i gubitak ili štetu povezanu s incidentom (iako je to povezano sa socioekonomskim čimbenicima jer bi se moglo očekivati da kućanstva s višim primanjima imaju veće gubitke u apsolutnom iznosu). Iako su znanstvenici odavno primijetili da samo dio od ukupne količine kaznenih djela biva prijavljen nadležnim službama, polaze od uobičajene pretpostavke da prijavljivanje kaznenih djela uvelike ovisi o njihovoj težini. Što je prekršaj ozbiljniji (mjereno kao količina nasilja ili materijalnih gubitaka), veća je vjerojatnost da će ga žrtva prijaviti policiji (Sellin, 1971; prema Singer, 1988; van Dijk i Steinmetz, 1979; prema Tolsma i sur., 2011). Iz podataka o viktimizaciji Nacionalnog istraživanja kriminaliteta (NCS: National Crime Survey) u SAD-u Gottfredson i Hindelang (1979; prema Singer, 1988) te Skogan (1976; prema Singer, 1988) su utvrdili izravnu povezanost između ozbiljnosti prekršaja i prijave nadležnim tijelima. Na temelju prikupljenih podataka iz ankete u Engleskoj, Sparks i sur. (1977; prema Singer, 1988) također potvrđuju da je procijenjena ozbiljnost (od strane žrtve) varijabla koja je u najvećoj mjeri povezana s općenitim prijavljivanjem kaznenih djela policiji. U suprotnosti s navedenim, Bowles, Garcia Reyes i Garoupa (2009) drugačije interpretiraju rezultate dobivene analizom podataka prikupljenih Britanskim istraživanjem kriminaliteta. Oni navode nepotpunu povezanost stope prijavljivanja prema kategorijama prekršaja s ozbiljnosti pridruženoj pojedinoj kategoriji prekršaja. Naime, analize prema kategorijama prekršaja upućuju na postojanje nekih kaznenih djela kao na primjer krađa automobila ili provala za koje su stope prijavljivanja puno više nego što je slučaj kod onih kaznenih djela koja su puno ozbiljnija kao na primjer obiteljsko nasilje ili djela protiv spolne slobode (Bowles i sur., 2009; MacDonald, 2002). Ovo se može objasniti time da je za kaznena djela protiv imovine potrebna prijava policiji kako bi se od osiguravajućih društva moglo pokrenuti potraživanje i također stigmom i zastrašivanjem koje utječe na prijavu obiteljskog nasilja. Odnos između žrtve i počinitelja nema jednoznačan utjecaj na prijavljivanje. Prema nekim istraživanjima, u manjoj mjeri su bila prijavljivana kaznena djela koja su počinili nepoznati počinitelji (Block, 1974; Hindelang i Gottfredson, 1976; prema Yoon, 2015), dok u ostalima nije pronađena razlika u prijavljivanju između poznatih i nepoznatih počinitelja (Bachman, 1993, 1998; prema Yoon, 2015; Hindelang i Gottfredson, 1976; prema Yoon, 2015). A kad se radi o kaznenim djelima protiv spolne slobode, u 70-ima su češće bila prijavljivana ona koja su počinili nepoznati počinitelji (Hindelang i Gottfredson, 1976; prema Yoon, 2015; Lizzote, 1985), dok od prošlog desetljeća

odnos između žrtve i počinitelja nema utjecaja na sklonost prijavljivanja takvih djela (Baumer i sur., 2003; prema Yoon, 2015).

U ovu se kategoriju mogu uključiti i čimbenici kao što je rasna motiviranost incidenta, lokacija na kojoj se incident dogodio (radi li se o žrtvinom domu ili nekoj drugoj lokaciji), u kojem dobu dana je kazneno djelo počinjeno, a sve se to odnosi na procjenu prijetnje ili ozbiljnost incidenta (MacDonald, 2001). Kaznena djela koja se dogode u ili oko žrtvinog doma, u većoj su mjeri prijavljivana (Xie i sur., 2006). Je li prekršaj završen ili je bio u pokušaju, postoji li ozljeda ili imovinski gubitak te drugi elementi ozbiljnosti, najjači su prediktori prijavljivanja. U manjoj mjeri se prijavljuju djela koja uključuju manju štetu, djela u pokušaju u usporedbi s počinjenim djelima, ona koja ne uključuju oružje, kaznena djela bez imovinskog gubitka i ona koja za posljedicu nisu imala ozljede (Skogan, 1984).

5.4. Osobni kriminalitet

Kao što je ranije navedeno, postoji niz čimbenika koji se odnose na stav prema policiji, a mogli bi utjecati na vjerojatnost prijavljivanja incidenata. Međutim, individualna kriminalna prošlost pojedinca, a time i njegov neizravan negativan stav prema policiji, može imati utjecaj na tendenciju neprijavljivanja incidenata. (Sparks i sur., 1977; prema MacDonald, 2001). Sparks i sur. (1977; prema Skogan, 1984) došli su do rezultata da žrtve koje su i same bile počinitelji, su u manjoj mjeri prijavljivali kaznena djela, u odnosu na one koji nisu i sami bili počinitelji. Ljudi u manjoj mjeri prijavljuju slučajeve kada smatraju kako postoji i njihova odgovornost. Block (1974; prema Skogan, 1984) navodi su da žrtve napada koje su u vrijeme događaja konzumirale alkohol, obavijestile policiju o napadu u 48% slučajeva, dok stopa prijave napada prema studiji viktimizacije Nacionalnog istraživačkog centra javnog mnijenja (NORC: National Opinion Research Center) iznosi 56%. Nadalje, napadi koji bi se mogli okarakterizirati kao tučnjave u manjoj mjeri se prijavljuju, nego oni u kojima žrtva nije reagirala ili se branila. Razlozi zbog kojih žrtva ne želi pristupiti nadležnim tijelima mogu biti osjećaj srama, osramoćivanje ili zabrinutost da će biti etiketirani radi toga.

Na primjer, za pojedinca koji redovito zlouporabi droge manje je vjerojatna prijava incidenta, nego za ne-korisnika (MacDonald, 2002), osobito ako je mogući ishod prijave kućni posjet policije.

Osim toga, kao i za skupine u društvu koje su marginalizirane ekonomskim faktorima (npr. nezaposlenost), također je moguće odvajanje pojedinaca koji su uključeni u kriminalne aktivnosti od "normalnog društva" i stoga vjerojatno neće prijaviti provalu kao odgovarajuću i očekivanu reakciju na takav događaj (MacDonald, 2001).

U općenitijem smislu, postoji određena količina međusobne povezanosti mnogih faktora u kategorijama koje su navedene. Ovo otežava razdvajanje utjecaja različitih kategorija na sklonost prijavljivanju kaznenih djela.

6. Prednosti i nedostaci prijavljivanja

Istraživanja na temu prijavljivanja kaznenih djela predlažu *cost-benefit* metaforu kojom se mogu sumirati sva znanja zabilježena do sada. Čini se kako je odluka o prijavljivanju ukorijenjena u izravnom iskustvu žrtve i odražava prednosti i nedostatke uključivanja nadležnih službi ili poduzimanja drugih akcija – gdje se one čine korisnim i prikladnim. Žrtve procjenjuju koliko je truda potrebno uložiti kako bi se djelo prijavilo i koji su rizici povezani s istim te ih uspoređuju s dobitima prijavljivanja (Felson i sur, 2002; Gottfredson i Gottfredson, 1988; prema Yoon, 2015; Skogan, 1984). Odluke žrtava vjerojatno odražavaju prosudbe o različitim mogućim ishodima prijavljivanja, uključujući subjektivne troškove koji mogu proizaći iz svjedočenja na sudu, mogućnost zastrašivanja od strane počinitelja ili njihovih obitelji ili prijatelja i druge utjecaje.

6.1. Privatni troškovi

Privatni troškovi žrtve (i/ili svjedoka) prijavljivanja kaznenog djela mogu uključivati brojne komponente. Primjerice, može biti potrebno uložiti vrijeme ili napor kako bi se prikupili dokazi i kontaktirala policija. Ako ovo ulaganje vremena i truda ne isplati, žrtve se možda neće truditi prijaviti. Eksperimenti su pokazali, na primjer, smanjenje troškova prijavljivanja (pružanje žrtvama mogućnost prijave na webu) može povećati stope prijavljivanja u odnosu na one koje se postižu kada se koristi telefonsko prijavljivanje (Lasley i Palombo, 1995; prema Bowles i sur., 2009).

U nekim slučajevima žrtva može izbjegavati prijavljivanje zbog straha od srama ili osramoćivanja (Aljumily, 2017) zbog toga što je pokazala "osobnu slabost" ili "lošu prosudbu" u vezi s incidentom. Povezano s tim, žrtva nevoljko prijavljuje i slučajeve kada se boji možebitne inkriminacije (npr. prilikom napada), te podnošenja nove optužbe od strane policije ili protutužbe druge strane. U pomalo sličnom smislu može postojati društvena stigma vezana uz kršenje nepisanih pravila o prijavljivanju policiji, osobito ako su u pitanju prijatelji, susjedi ili rođaci (Young, 2006; prema Bowles i sur., 2009). Strah od izopćenosti od strane društva može odvratiti žrtvu od prijavljivanja.

Uz zabrinutost zbog osvete, može postojati svijest o mogućnosti zastrašivanja od strane počinitelja i pritiska da odustane od optužbi ili da ne svjedoči na sudu. Žrtva koja se susreće s takvim problemima može pokušati izbjeći zastrašivanje time što ne prijavi incident. Značajan dio kaznenih postupaka se obustavlja zbog toga što žrtve ili svjedoci odustaju od svoje namjere da se pojave na sudu kako se saslušanje približava (Bowles i sur., 2009).

6.2. Intrinzične dobiti

Kao protuteža navedenim troškovima, mogu postojati i intrinzične (unutarnje) i ekstrinzične (vanjske) dobiti.

Primjer unutarnje dobiti je učinak susjedstva ili solidarnosti koji proizlazi iz altruističkih motiva, a ohrabruju žrtve prijaviti kaznena djela. Ovo će se dogoditi ako žrtve vjeruju u takvo djelovanje koje može potaknuti i druge na prijavu prekršaja i time donijeti veću prisutnost policijskih patrula i resursa njihovom susjedstvu, što ih posljedično čini sigurnijima (Bowles i sur., 2009). Odluke o prijavi oblikovane su i ostalim pozitivnim aspektima te radnje. Jedna od koristi je omogućavanje ljudima osjećaj „dobrog građana“. Kada su upitani o razlozima prijave kaznenih djela, žrtve često ističu da su osjećale obvezu prijaviti djelo (Goudriaan i sur., 2006; prema Yoon, 2015; Maguire, 1982; prema Skogan, 1984; Smith i Maness, 1976; prema Skogan, 1984), odnosno radi konformiranja zakonskim pravnim odredbama (Ziegenhagen, 1976; prema Singer, 1988). Učinci onesposobljavanja mogu proizaći iz prijavljivanja kaznenih djela tako što se češćim prijavljivanjem može smanjiti broj počinitelja koji žive u susjedstvu i koji su na slobodi, a time i smanjiti vjerojatnost ponovne viktimizacije u budućnosti (Bowles i sur., 2009; Goudriaan i sur.,

2004; Smith i Maness, 1976; prema Skogan; 1984; Sparks i sur., 1977; prema Skogan, 1984; Waller i Okihiro, 1978; prema Skogan, 1984; Ziegenhagen, 1976; prema Skogan, 1984).

Osim navedenog, mogu postojati koristi koje proizlaze iz retribucije. Pojedine žrtve željno iščekuju da njihovi počinitelji budu pronađeni i kažnjeni (Goudriaan i sur., 2004), a prijava povećava vjerojatnost kažnjavanja počinitelja. Kada počinitelj biva kažnjen, žrtva osjeća smanjenje želje za osvetom i može se početi suočavati s osjećajem straha i ljutnje (Tolsma i sur., 2011). Schneider i sur. (1976; prema Skogan, 1984) navode kako vjerovanje da će policija pronaći počinitelje i da će ih sud osuditi ohrabruje žrtvu na prijavljivanje.

6.3. Ekstrinzične dobiti

Žrtve su motivirane poduzeti akciju onda kada žele osigurati dobivanje službene podrške, povrat imovine, nadoknadu ili isplatu od privatnih osiguravajućih kuća (Skogan, 1984; Yoon, 2015). Dobiti koje proizlaze iz odluke o prijavljivanju mogu uključivati dobivanje dokaza potrebnih za podnošenje zahtjeva za naknadu od osiguranja. Mnoge police osiguranja zahtijevat će dokaz o kaznenom djelu u obliku službenog policijskog izvješća, a prijavljivanje kaznenog djela policiji preduvjet je za dobivanje takvog izvješća (Bowles i sur., 2009; MacDonald, 2002). Prema podacima iz NCS za 1973. godinu, 74% provala s osiguranom imovinom je prijavljeno, dok je prijavljeno samo 44% onih gdje se nije radilo o osiguranoj imovini (Skogan, 1984). Još jedna potencijalna izravna dobit za žrtvu je povećana mogućnost povrata ukradene imovine (Bowles i sur., 2009).

7. Razlike u prijavljivanju

Analiza BCS pokazala je najveću vjerojatnost prijavljivanja djela s najozbiljnijim posljedicama (prijavljeno je oko 2/3 najozbiljnijih djela nasuprot 1/4 manje ozbiljnih kaznenih djela). Ubojstva spadaju u najčešće prijavljivana djela. Ljudi često prijavljuju nestanak bliske ili poznate osobe. Policija naravno organizira potragu, a i počinitelju je teško sakriti tijelo, a otkrivena tijela gotovo

uvijek se prijavljuju policiji. Ali, čak i kod ubojstva, djela se ne prijavljuju u 100% slučajeva. Žrtva to, jasno, ne može učiniti, a otkrivanje tijela ponekad ovisi o slučajnosti (Williams, 1997).

Krađa automobila i provala su kaznena djela koja imaju najviše stope prijavljivanja: oko devet od deset takvih slučajeva je prijavljeno. Nasilna kaznena djela se prijavljuju značajno manje nego većina imovinskih kaznenih djela (Goudriaan, 2006). Imovinski delikti u posljednje se vrijeme sve više prijavljuju i to je najvjerojatnije povezano s porastom broja osiguranja imovine. Žrtva može dobiti nadoknadu od osiguravajućeg društva samo ako prijavi djelo (Williams, 1997).

Druga djela, zbog različitih razloga, rjeđe se prijavljuju, seksualni delikti posebice, ali i prijetnje često budu neprijavljene (Goudriaan, 2006). Primjerice seksualno ili drugačije zlostavljanje djece, silovanje i premlaćivanje žena rijetko su prijavljivana kaznena djela. Iako u posljednje vrijeme, broj prijava raste zbog boljeg odaziva policije i sve organiziranije pomoći žrtvama, ipak ovo ostaju djela slabe prijavljivosti. Jedna je analiza pokazala da je nizak broj prijava normalan u slučajevima kad žrtva poznaje počinitelja ili se boji njegove osvete, posebno kad su u pitanju ranjavanja i napadi (Williams, 1997). Kriminalitet bijelog ovratnika i gospodarski kriminalitet u značajnoj mjeri ostaju neprijavljeni (Penney, 2014).

Tablica 1. Postotak prijavljenih imovinskih kaznenih djela i nasilnih kaznenih djela za 16 zapadnih, industrijaliziranih zemalja (poredane prema ukupnoj stopi prijavljivanja)

Zemlja	Imovinska kaznena djela ^a	Nasilna kaznena djela ^b
Portugal	38	38
Poljska	40	36
Italija	41	35
Finska	52	29
Austrija	54	27
Australija	54	43
Kanada	55	40
Švicarska	57	25
Francuska	57	38
SAD	55	53
Švedska	63	37
Velika Britanija ^c	63	42
Belgija	64	38
Nizozemska	62	48
Novi Zeland	64	41
Danska	65	41
Sve zemlje	56	39

^a Uključuje krađu bicikla, krađu motocikla, krađu automobila, krađu iz/s automobila, oštećenje automobila, pokušaj provala, provala i druge krađe.

^b Uključuje razbojništvo, prijetnju i napad.

^c Engleska, Škotska i Wales.

Izvor: Goudriaan, 2006, str 55.

Međunarodno, vidljivo je iz Tablice 1 da se stope prijavljivanja za imovinska kaznena djela (krađa bicikla, krađa motocikla, krađa automobila, krađa iz/s automobila, oštećenje automobila, pokušaj provala, provala i druge krađe) kreću od 38% (Portugal) do 65% (Danska), s prosječnom stopom od 56%. Stope prijavljivanja nasilnih kaznenih djela (razbojništvo, prijetnja i napad) variraju od

25% (Švicarska) do 43% (Australija) s prosjekom od 39% (Goudriaan i sur., 2004; prema Tolsma i sur., 2011). U Nizozemskoj oko 35% žrtava prijavi kazneno djelo. Stopa prijavljivanja za nasilna kaznena djela iznosi 25%, a za imovinska kaznena djela iznosi 54%. Stopa je posebno niska za seksualna kaznena djela (ne uključujući silovanja) i iznosi 7% i posebno visoka za provale te iznosi 87% (CBS, 2010; prema Tolsma i sur., 2011). Kada se kod nasilnih kaznenih djela uzme u obzir i težina nanesenih ozljeda, također postoji razlika u stopi prijavljivanja. Slučajevi kod koji nisu nastale ozljede ili su ozljede takve da nije bilo potrebe za medicinskim postupcima stopa prijavljivanja iznosi 37% dok u slučajevima u kojima je osoba jednokratno liječena ili kod teških ozljeda kad je osoba hospitalizirana ili je višekratno liječena stopa prijavljivanja iznosi 80-81% (Goudriaan, 2006).

Australska nacionalna studija iz 1975. godine, Britansko istraživanje kriminaliteta i studija Statistics Canade provedena u Vancouveru, sve pokazuju stope prijavljivanja razbojništva u istom rasponu kao i Američka nacionalna studija 1973. i 1981. godine i studije kriminaliteta različitih gradova Sjedinjenih američkih država (1974.-1975). Stope prijavljivanja iznose od 47% do 60%. Slično vrijedi i za stopu prijavljivanja provala koja se kreće od 45% do 67% (Skogan, 1984). Prema podacima Nacionalne studije viktimizacije u Australiji (Australian Bureau of Statistics, 2019) iz 2017.-2018. godina prijavljivanje varira u različitim kaznenim djelima osobnog nasilja. Od žrtava napada, 52% ih je incident prijavilo policiji. 38% žrtava je prijavilo prijetnju licem u lice, a 27% prijetnju koja nije bila licem u lice. Incident razbojništva prijavilo je 58% žrtava.

8. Razlozi neprijavljivanja

Prekršaj nije bio „dovoljno ozbiljan“ – to je najčešći rekonstruirani motiv za neprijavljivanje. Schwind (1984; prema Skogan, 1984) je anketom provedenom u Bochumu dobio rezultate da je prijavljeno 50% svih teških krađa, dok je samo jedna od šest krađa prijavljena te da je 41% onih koji djelo nisu prijavili policiji kao razlog navelo činjenicu da se radilo o maloj šteti. U Nizozemskoj, 76% provala u kojima ništa vrijedno nije ukradeno je prijavljeno, dok taj postotak raste do preko 95% prijava za provale koje kao posljedicu imaju ozbiljne gubitke (Buikhousen,

1975; prema Skogan, 1984). Prema Williams (1997) glavni razlozi zbog kojih žrtva ili svjedok ne žele prijaviti kazneno djelo, pri čemu Aljumily (2017) dodaje još dva, su:

1. Žrtva može ne biti svjesna da se kazneno djelo uopće dogodilo. To je posebno vjerojatno kad je u pitanju kriminalitet protiv velikih korporacija poput krađe u trgovini (od strane kupaca ili osoblja), ili ako postoje brojne žrtve od kojih ni jedna ne shvaća da je viktimizirana. Slično tome, žrtva ne mora biti svjesna da je ono što se dogodilo – kriminalitet. To je posebno slučaj s kriminalitetom na štetu djece.
2. Žrtva može voljno sudjelovati u vlastitoj viktimizaciji ili možda nema žrtve pa nema nikog tko bi mogao prijaviti djelo, primjerice mnogi seksualni delikti, ilegalni pobačaji, prostitucija, djela vezana uz droge, opscene publikacije.
3. Žrtva nije u mogućnosti prijaviti djelo. To se, primjerice, događa kod djela na štetu djece ili relativno slabih žrtava kojima se može prijetiti (npr. gubitkom posla) kako bi se preveniralo otkrivanje. Ovakvi problemi javljaju se i u slučajevima ilegalnih imigranata koji ne prijavljuju djelo iz straha da će biti deportirani.
4. Žrtva na djelo može gledati kao isuviše trivijalno (beznačajno) za „gnjavažu“ prijave policiji ili može smatrati kako se ništa ne može učiniti ili kako ništa neće biti učinjeno po prijavi (Aljumily, 2017).
5. Žrtva ne želi sudjelovati u ionako dugotrajnim procedurama koje bi se prijavljivanjem djela još produživale.
6. Žrtva može biti zabrinuta zbog drugih posljedica prijavljivanja, primjerice, da joj se neće vjerovati ili da će joj na sudu biti postavljana vrlo osobna i agresivna pitanja.
7. Žrtva se može osjećati poniženo ili osramoćeno zbog kaznenog djela u kojem je bila žrtva (npr. silovanje) (Aljumily, 2017).
8. Žrtva ne želi kaznu za počinitelja jer je on njezino dijete, rođak, prijatelj, zaposlenik ili poslodavac.
9. Žrtva nema nikakvo povjerenje u kazneno pravni sustav.
10. Žrtva može smatrati da kazneno pravni sustav u danim okolnostima nije odgovarajući primjerice glede načina kako se vraća oduzeta imovina ili odmjerava kompenzacija, ili pak, ni sama nije posve bez krivnje ili želi da njezine određene aktivnosti ostanu skrivene.

U većini analiza BCS (Williams, 1997) najčešći razlozi za neprijavljivanje su:

- žrtve misle da je djelo suviše beznačajno za prijavljivanje (40 – 55%)
- žrtve su smatrale da policija neće moći učiniti ništa (23 – 32%)
- žrtve su smatrale da to nije stvar za policiju i da same mogu izaći na kraj s onim što se dogodilo (oko 10%).

Pri neprijavljivanju ozbiljnih kaznenih djela najčešće se navodi vjerovanje da policija tu ništa ne može učiniti ili neće biti zainteresirana baviti se time, dok je kod lakših djela znatno rjeđe to vjerovanje. U slučajevima napada (bez obzira na težinu), najčešći razlog neprijavljivanja je taj što je žrtva to sama sredila ili je mislila da to nije za policiju. To je posebno istaknuto kad je žrtva poznavala počinitelja. Strah od osvete jači je kad su u pitanju ozbiljniji napadi. Tijekom vođenja ovih statistika u Velikoj Britaniji primijećen je konstantan rast broja prijavljenih tzv. kontakt – djela (nasilnički delikti) pri čemu je najveći porast zabilježen kod obiteljskog nasilja i nasilja među poznatim osobama (Williams, 1997).

U Dayton-San Jose pilot anketi provedenoj 1972. godine, žrtve su se prisjetile da oko 60% razbojništava, 56% krađa, 40% provala nije bilo prijavljeno policiji. A razlozi za neprijavljivanje su bili raznoliki: najveća kategorija bila je ta da „nije bilo dovoljno ozbiljno“ (25-30%), „ništa se ne može učiniti“ (25%) ili da su šteta ili gubitak bili mali (10%) (Crimes and Victims, 1974; prema Skogan, 1975).

Kod osoba koje su već ranije bile viktimizirane, moguć je strah od osvete i sklonost izbjegavanju susreta s počiniteljem (Lejeune i Alex, 1973; prema Singer, 1988). Strah od osvete jedan je od razloga zbog kojih se žrtve osobnog nasilja odbijaju uključiti u kazneni proces jer nerijetko prijavljivanje policiji smatraju rizičnom radnjom pri kojoj postoji mogućnost ponovne vlastite viktimizacije (Bowles i sur., 2009; Fried, 1982; prema Singer, 1988). Pod osobno nasilje podrazumijevamo sljedeća ponašanja: fizičko, psihičko, seksualno nasilje ili zlostavljanje, prijeteće ponašanje, uhođenje, uznemiravanje, zastrašivanje ili uvredljivo ponašanje te uništavanje imovine. Također osobno nasilje može biti i svako ono ponašanje koje izaziva strah druge osobe (Williams, 2005). Suprotno navedenom, samo mali broj slučajeva ispitanih od strane američkog Ministarstva pravosuđa (National Crime Surveys), nije prijavljen zbog počiniteljeve prijetnje osvetom. Oko 4 % slučajeva osobnog nasilja nije prijavljeno policiji zbog mogućnosti osvete

počinitelja, a ti slučajevi osobnog nasilja koji su ispitivani sastojali su se od događaja koji su uključivali izravne susrete počinitelja i žrtve, iznosi Hindelang (1976; prema Singer, 1988). Isti autor ističe da žrtve koje ne prijave prekršaj kao razlog tomu navode kako se ništa nije moglo učiniti ili kako događaj nije bio dovoljno važan da bi zavrijedio pozornost policije, sugerirajući da je za prijavljivanje isprepletena važnost ozbiljnosti nanesene štete sa žrtvinim očekivanjem odgovora policije. U suprotnosti s literaturom o općenitim razlozima neprijavlivanja kaznenog djela, činjenica da žrtve kazneno djelo ne prijavljuju policiji zbog straha od osvete, povezana je s karakteristikama žrtve i njezinog socijalnog okruženja. Osveta je usko povezana s obiteljskim nasiljem te žrtvinim rodom, odnosom između žrtve i počinitelja i mjestom viktimizacije. Među onima koji ne prijave kazneno djelo zbog straha od osvete, osjetno je više žena koje su otprije poznavale počinitelja u odnosu na one koje počinitelja nisu poznavale. Kod slučajeva silovanja, učestala interakcija s počiniteljem koji nije bračni partner, već možda neki član obitelji, bliski prijatelj, susjed ili suradnik, smanjuje vjerojatnost prijave policiji. Ciklus neprijavlivanja zbog straha od osvete može u konačnici dovesti do ponovljene viktimizacije i ozbiljnih posljedica za žrtvu. Nadalje, rezultati pokazuju da je određeni tip žrtve izložen izravnoj prijetnji osvetom. Žene i žrtve koje su poznavale počinitelja u većoj mjeri imaju strah od samog počinitelja (Singer, 1988) što se očituje u podacima NCS koji pokazuju da je najveća razlika u prijavljivanju između poznatih i nepoznatih počinitelja kod slučajeva silovanja, to jest slučajevi u kojima je počinitelj poznat žrtvi, manje se prijavljuju (Skogan, 1984).

Žene koje se nalaze u situacijama u kojima mogu biti višekratno viktimizirane ranjivije su te podložnije ponovnom napadu. Prethodno spomenuto ih navodi na neprijavlivanje takvih slučajeva, kao na primjer viktimizacije od strane bračnog partnera. Rezultati potvrđuju povezanost socijalnog statusa žrtve sa sklonošću prijavljivanja. Žrtve nižeg socijalnog statusa, na čije je prijave policija manje respozivna, na sličan su način manje sklone prijavljivanju vlastite viktimizacije zbog straha od osvete (Singer, 1988).

8.1. Razlozi prijavljivanja

Česti motivi za prijavljivanje kaznenih djela uključuju: kazneno djelo kao takvo treba biti prijavljeno, počinitelj treba biti uhvaćen, kako bi dobili novce od osiguranja, kako bi vratili

imovinu ili kako bi spriječili ponavljanje djela. Informacije o žrtvinim motivima su informativne, ali su pitanja postavljena retrospektivno te postoji mogućnost da je žrtva formulirala odgovor naknadno kako bi „opravdala“ svoje ponašanje, a ne obrnuto. Drugim riječima, nejasan je smjer utjecaja te ne može poslužiti kao prediktor za žrtvino prijavljivanje. Nadalje, zato što su jedino žrtve koje su prijavile kazneno djelo upitane za razloge prijavljivanja i žrtve koje nisu prijavile za razloge neprijavlivanja, te varijable nemaju koristi u modelima koji predviđaju prijavljivanje, ali mogu pomoći u objašnjenju zašto su neka kaznena djela prijavljena, a neka ne (Goudriaan, 2006).

U okviru BCS žrtve su upitane i zašto su prijavile počinitelje u slučajevima kada su prijavile kazneno djelo, a odgovori su bili različiti. Nešto preko 50% žrtava naglasilo je motive koji su išli u njihovu korist – vraćanje štete od strane počinitelja, smanjenje rizika svoje daljnje viktimizacije, dobivanje pomoći od policije i bilježenje djela u policijskim evidencijama radi potražnje nadoknade od osiguravajućih društava. Oko trećine žrtava izjavilo je da je mislilo da je njihova dužnost prijaviti djelo jer takva djela trebaju biti prijavljena, jer je riječ o ozbiljnom djelu ili zato što to može smanjiti rizik viktimizacije za druge ljude. Također, oko trećina žrtava na prvo je mjesto stavila retribuciju – željeli su počinitelja vidjeti kažnjenoga (Williams, 1997).

U tablici 2 predstavljeni su razlozi koje su u ICVS (1992., 1996. i 2000. godine) žrtve iz 16 zemalja iz tablice 1 navele za prijavljivanje kaznenih djela policiji. Podijeljeni su u dvije skupine: imovinska kaznena djela i kontaktna kaznena djela. Najčešći razlog kojeg su navele žrtve imovinskih kaznenih djela je da kazneno djelo „treba biti prijavljeno“ (41%). Ostali važni razlozi su „zbog osiguranja“ i „vraćanje imovine“. Za kontaktna kaznena djela su odgovori nešto drugačiji: najčešći razlog je da žele „da se počinitelj uhvati“ (38%), nakon čega slijedi „treba biti prijavljeno“ i kako bi „zaustavili kazneno djelo“ (Goudriaan, 2006).

Tablica 2. Razlozi prijavljivanja kaznenog djela (%)^a

	Imovinska kaznena djela ^b	Kontaktna kaznena djela	Ukupno
Treba biti prijavljeno	41,2	37,0	40,1
Želi da se počinitelj uhvati	29,6	38,3	31,9
Zbog osiguranja	40,0	6,4	31,0
Vraćanje imovine	35,5	12,8	29,6
Zaustavljanje kaznenog djela	20,0	36,0	24,3
Dobivanje pomoći	9,2	20,8	12,3
Odšteta od počinitelja	6,8	4,8	6,2
Ostali razlozi	11,7	19,0	13,7
Ne zna	0,9	0,5	0,8

^a Moguće je bilo označiti više odgovora pa ukupni postoci mogu iznositi više od 100%.

^b Imovinska kaznena djela uključuju krađu iz automobila i provalu.

Izvor: Goudrian, 2006, str. 165

9. Posljedice neprijavlivanja

Kao što je ranije spomenuto, prijavljivanje događaja policiji je fenomen koji je u velikoj mjeri određen karakteristikama svakog pojedinog događaja u kojem je žrtva sudjelovala (Skogan, 1984).

Postojanje nezabilježenog kriminaliteta sa sobom donosi velik broj posljedica. Ograničava sposobnost sustava kaznenog pravosuđa za odvracanje počinitelja kaznenih djela od samog počinjenja, što štiti prijestupnike od djelovanja policije. Viktimizacije koje nisu prijavljene policiji ne mogu rezultirati niti budućim zastrašujućim učinkom u susjedstvu, niti trenutnim odgovorom sustava kaznenog pravosuđa na konkretan događaj. Analizom informacija koje bi žrtve neprijavljenih djela bile u stanju dati policiji da su djela bila prijavljena, ukazuje na to kako većina tih slučajeva ne bi bila riješena (Skogan i Antunes, 1979; prema Skogan, 1984). Iz navedenog proizlaze dvije važne posljedice, a to su: neprijavlivanje kaznenih djela povećava policijsku statistiku uspješno riješenih slučajeva i smanjuje količinu policijske dokumentacije (Skogan, 1984). U sve većem broju gradova koji rade raspodjelu policijskih ljudskih snaga i opreme prema

potrebama za njihovim djelovanjem, doprinosi pogrešnoj raspodjeli resursa i dovodi do smanjenja zaštite prema određenim žrtvama. Potrebe se određuju prvenstveno prema kriminalitetu poznatom policiji, koji je obično zastupljen tako da odražava njihovu profesionalnost ili vjerojatnost da će brzim odgovorom doći do uhićenja (Skogan, 1977). Također, produbljuje sumnju o znanju o počiniteljima, koje je dobiveno na temelju profila počinitelja koji su otkriveni (Skogan, 1984), iako je Hindelang (1981; prema Skogan, 1984) dobio rezultate da u socijalnim profilima počinitelja prijavljenih i neprijavljenih kaznenih djela postoje male razlike.

Tamna brojka pomaže oblikovati i ulogu policije. Policija vidi sebe kao snažne, muževne zaštitnike slabih građana od predatora, a u stvarnosti veliki dio njihovog vremena posvećen je rješavanju sukoba koji ne odražavaju prethodno opisanu sliku. Veliki broj kažnjivih ponašanja događa se između osoba koje se međusobno poznaju, žive zajedno ili su u srodstvu. Selektivno neprepoznavanje određenih aktivnosti u njihovom okruženju može utjecati da policija propusti uvesti organizacijske i individualne inovacije koje bi bile potrebne za suzbijanje takvih do tad neprepoznatih vrsta problema. U policijskim krugovima sve se više priznaje da tradicionalni oblici policijske intervencije mogu biti neproductivni i postojanje potrebe za novim stilovima policijskog djelovanja. S druge strane, policijski službenici i policijski sindikati odbijaju ulogu „socijalnog radnika“ koja im se nameće i trude se definirati svoju misiju tako da se više podudara s njihovom željenom slikom o sebi. Problematičan aspekt ovog nesuglasja uloga je taj da praksa prijavljivanja utječe na djelovanje policije. Ako problemi prijavljeni policiji samo djelomično odražavaju probleme u stvarnosti, to će imati utjecaja na djelovanje policije. Ako većinu prijavljenih zločina čine viktimizacije počinjene od strane nepoznatih počinitelja, to će ići u prilog održavanju tradicionalne uloge policije. S druge strane, promjenama u praksi prijavljivanja može se utjecati na to da se u većoj mjeri prijavljuju neka neprijavljena djela za čije su rješavanje potrebne vještine koje nadilaze tradicionalnu ulogu, što onda označava nove zahtjeve za policiju (Skogan, 1984).

Žrtvama kriminaliteta koje nisu službeno poznate nadležnim tijelima, samim time postaju nedostupne razne službene mjere podrške, osigurane preko javnih i privatnih organizacija kao naprimjer materijalne naknade, psihološka pomoć ili posebna zaštita za žrtve kaznenih djela (Skogan, 1977; Skogan, 1984).

Tko prijavljuje i tko ne prijavljuje kaznena djela važno je pitanje. Ako su siromašni, rasne manjine ili oni koji se osjećaju sustavno zlostavljanima od strane policije, manje spremni prijaviti kaznena

djela, sve posljedice neprijavlivanja doprinijet će njihovom već nepovoljnom položaju. To je još jedan od načina na koji neprijavlivanje umanjuje interes za jednakošću u kaznenom sustavu (Skogan, 1984).

Pogreške u mjerenju i bilježenju kriminaliteta mogu imati ozbiljne posljedice: stvaraju i skrivaju važne socijalne probleme i otežavaju razumijevanje i interpretaciju statistika kriminaliteta kao i valjanost statističkih zaključaka dobivenih iz njih. Pogreške u znanju o stanju i kretanju kriminaliteta mogu značajno prikriti ljudske probleme i ograničiti sposobnost razumijevanja osnovnih činjenica o društvu (Skogan, 1977; Skogan, 1984).

10. Neka istraživanja

Cohen i Lichbach (1982) radili su usporedbu službenih statistika kriminaliteta sakupljenih i objavljenih kao Uniform Crime Reports (UCR) i neslužbenih statistika, odnosno studije viktimizacije sakupljene i objavljene kao National Crime Survey (NCS). Šest kaznenih djela je ispitano (krađa automobila, provala, krađa, razbojništvo, silovanje i napad) za 39 gradova, a krađa i razbojništvo su ispitani za još 10 drugih gradova. Krađa automobila se pokazala kao imovinsko kazneno djelo s najjasnijom povezanosti između podataka dobivenih iz službenih i neslužbenih izvora. Aritmetička sredina za službene podatke iznosi 1180 krađa automobila na 100,000 stanovnika, dok za neslužbene podatke iznosi 1279. Omjer kaznenih djela iz neslužbenih i službenih podataka (NCS/UCR) iznosi 1,1 što znači skoro potpuno poklapanje. Za kazneno djelo napada službeni podaci pokazuju aritmetičku sredinu od 423 slučaja na 100 000, a neslužbeni 1102 što znači da je omjer kaznenih djela iz neslužbenih i službenih podataka 3,4. To znači da na 3,4 zabilježena slučaja u studiji viktimizacije, samo jedan bude službeno zabilježen u policijskim statistikama. Iako je omjer neslužbenih i službenih podataka 3,4 kada se uzimaju u obzir podaci za sve gradove, a za pojedinačne gradove omjeri se kreću od 0,6 pa sve do 12,2. Za ostala ispitivana kaznena djela omjeri su sljedeći: razbojništvo 3,3, provala 3,1, krađa 3,7 i silovanje 2,9. Prema navedenim podacima, službene statistike su dobar pokazatelj stvarnog kriminaliteta samo za jedno ispitivano kazneno djelo, a to je krađa automobila.

MacDonald (2001) je istraživao utjecaj četiri skupine čimbenika na odluku o prijavljivanju kaznenog djela policiji. Skupine čimbenika bile su: socioekonomski čimbenici, stav prema policiji, čimbenici povezani s događajem i osobni kriminalitet. U svojem istraživanju ograničio je analizu na imovinska kaznena djela koja su ispitanici doživjeli u prethodnoj godini iz pregleda BCS-a iz 1994. i 1996. godine. Od uzorka koji se sastojao od 35 393 ispitanika (18 870 iz ankete iz 1996. i 16 523 iz ankete iz 1994.), njih 2 873 (8,1%) izvještava kako su bili žrtve provala tijekom razdoblja istraživanja. U prosjeku je 65% provala službeno prijavljeno policiji.

Gledajući skupine utjecaja u cjelini, rezultati pokazuju kako ekonomski čimbenici i čimbenici povezani s događajem imaju tendenciju dominacije u odluci o prijavljivanju provala. S obzirom na prvu skupinu, radni status se ističe kao jedan od najvažnijih čimbenika. Postoji značajna negativna povezanost između nezaposlenosti i prijavljivanja. Gledano u drugom smjeru, zaposlenost ima značajnu pozitivnu povezanost sa sklonošću prijavljivanja. Ne iznenađuje činjenica da je za incidente koji uključuju gubitak (zbog gubitka dobara ili oštećenja imovine), vjerojatnije da će biti prijavljeni od incidenata koji ne uključuju gubitak. Što se tiče čimbenika povezanih s događajem, dobiveni su rezultati kako je vjerojatnost prijavljivanja incidenta značajno povećana kada se incident dogodi noću ili kada se njime ozlijedi žrtva (MacDonald, 2001).

Što se tiče utjecaja stava prema policiji rezultati pokazuju da će pojedinci koji imaju loše mišljenje o policiji, u manjoj mjeri prijaviti incident od onih koji imaju neutralno ili pozitivno mišljenje. Međutim, u ovu kategoriju bila je uključena i varijabla koja je obuhvatila tjeskobu pojedinca zbog provala, jer je pretpostavka bila da tjeskoba ima pozitivan utjecaj na sklonost prijavljivanja što je analizom i potvrđeno. Vjerojatnost pozitivnog gledanja na policiju od strane pojedinaca zabrinutih zbog kriminaliteta je vrlo velika. Konačno, a možda i najviše iznenađujuće, varijable osobnog kriminaliteta nisu značajno povezane s vjerojatnošću prijavljivanja incidenta. U ovu kategoriju uključeno je nedavno (samoiskazano) korištenje droga i često kontaktiranje s policijom radi ispitivanja ili pretresa (iako to ne mora nužno značiti uključenost u kriminalne aktivnosti, već samo povećava vjerojatnost da bi pojedinac mogao biti uključen) (MacDonald, 2001).

Autori Goudriaan, Lynch i Nieuwbeerta (2004) radili su analizu podataka prikupljenih ICVS 1992., 1996. i 2000. godine u zapadnim industrijaliziranim zemljama. Uzorak se sastoji od 58 545 kaznenih djela počinjenih protiv 33 132 žrtve iz 16 država. Radi se od 12 europskih zemalja (Austrija, Belgija, Danska, Finska, Francuska, Italija, Nizozemska, Poljska, Portugal, Švedska,

Švicarska i Velika Britanija) te 4 zemlje „novoga svijeta“ (Australija, Kanada, Novi Zeland i Sjedinjene Američke Države). Rezultati analize pokazuju da kaznena djela koja su percipirana ozbiljnijima, ona u kojima je počinitelj koristio oružje te ona u kojima je sudjelovalo više od jednog počinitelja češće su prijavljivana nego kaznena djela koja su percipirana manje ozbiljnima, ona u kojima nije korišteno oružje i ona s jednim počiniteljem. Starije žrtve mnogo češće prijavljuju vlastitu viktimizaciju policiji od mladih žrtava, iako nakon 60-te godine taj postotak lagano opada. Žrtve koje imaju partnera i koje žive u gradu manjem od 50 000 stanovnika češće prijavljuju viktimizaciju od onih koji nemaju partnera i žive u većem gradu. Također, oni koji percipiraju policiju kompetentnijom u većoj mjeri prijavljuju viktimizaciju od onih s manje pozitivnom percepcijom. Druge karakteristike žrtve nemaju jasnog utjecaja. Kontaktna kaznena djela, žrtve ženskog spola češće prijavljuju od žrtava muškog spola dok za imovinska kaznena djela ne postoji statistički značajna razlika prema spolu. Osobe s višim prihodom u većoj mjeri prijavljuju imovinska kaznena djela od onih s niskim prihodom. Što se tiče odnosa, žrtvino poznavanje počinitelja pozitivno je povezano s prijavljivanjem.

Felson i sur. (2002) radili su analizu podataka o viktimizaciji NCVS za period od druge polovice 1992. do 1998. godine na oko 100 000 osoba starijih od 12 godina iz 50 000 kućanstava koji su pitani o iskustvu viktimizacije u posljednjih 6 mjeseci. Analizirani su slučajevi napada i prijetnji. Razlog osobne zaštite, koji je nastao ujedinjenjem kategorija „zaštite od budućih napada“ (19,9%) i „zaustavljanje incidenta“ (16,7%) najčešći je navođeni razlog za pozivanje policije, dok je percepcija da je slučaj privatna ili nevažna stvar najčešći razlog zbog kojeg policija nije pozvana. Razlozi „nevažno policiji“, „strah od osvete“ i „zaštita počinitelja“ rijetko su odabirani. Žrtve rjeđe prijavljuju incidente ako je počinitelj poznata osoba izvan obitelji, nego ako je počinitelj nepoznat, pokazuju rezultati. Žrtve slučajeva kad je počinitelj član obitelji češće od žrtava nepoznatih počinitelja zovu policiju kako bi zaštitili sebe od budućih napada. Žene u većoj mjeri nego muškarci, prijavljuju kaznena djela policiji kako bi se zaštitile. Također žrtve češće prijavljuju kako bi se zaštitile od budućih napada u slučajevima kad je počinitelj imao oružje ili kada je događaj bio u žrtvinom domu. Kada je počinitelj žrtvin partner, one češće izvještavaju inhibiranost strahom od osvete. Manja je vjerojatnost da žrtve percipiraju događaj trivijalnim kad je počinitelj poznata osoba, pogotovo ako se radi o partneru ili članu obitelji. Žrtve više od pet puta češće štite partnere i više od osam puta češće štite ostale članove obitelji u odnosu na nepoznate počinitelje napada. Žrtve češće očekuju da će policija misliti da je slučaj nevažan kad je počinitelj nepoznat,

nego kad je poznat te osobito rijetko misle da će napad kojeg je počinio partner policija smatrati nevažnim.

Studija viktimizacije koju je 1973. godine proveo Bureau of the Census na uzorku od svih osoba starijih od 12 godina iz 60 000 kućanstava pokazala je da je te godine bilo više od 34 000 000 slučajeva krađe automobila, razbojništava, provala, silovanja, napada i krađa od kojih je većina bila neprijavljena. Žrtve izvještavaju da je manje od jedne trećine tih događaja prijavljeno policiji, točnije 28%. Neprijavljivanje varira s obzirom na vrstu kaznenog djela u rasponu od 32% za krađe automobila do 82% za krađe. Razbojništva i provale nisu prijavljene policiji u nešto više od pola slučajeva. Silovanje nije prijavljeno u 56% slučajeva, a napad nije prijavljen u 60% slučajeva (Skogan, 1977).

Tolsma, Blaauw i te Grotenhuis (2011) istraživali su koliko čimbenici procesa prijavljivanja utječu na voljnost prijave kaznenih djela policiji. Radilo se o sljedećim čimbenicima: (1) trajanje i fleksibilnost (na primjer mogućnost prijave izvan radnog vremena), (2) način prijave (na primjer telefon, Internet, u policijskoj postaji), (3) anonimnost prijave, (4) ohrabrenje od strane policijskih službenika. Autori su konstruirali 220 standardiziranih fiktivnih scenarija koji su sustavno varirali u trajanju i fleksibilnosti, načinu prijave, anonimnosti prijave i ohrabrenju od strane policijskih službenika. Uzorak od 703 ispitanika bio je reprezentativan za Nizozemsku. Podatke je prikupio Odsjek za sociologiju, Radbound University Nijmegen telefonskim putem. Svaki ispitanik trebao je zamisliti sebe u ulozi žrtve u osam različitih, nasumično odabranih scenarija te je kasnije upitan bi li u tim slučajevima prijavio kazneno djelo policiji. Voljnost prijavljivanja je najviša kada su svi načini prijave dostupni i kada je trajanje procesa prijavljivanja ograničeno, posebice za lakša kaznena djela. Što duže traje proces prijavljivanja, to je vjerojatnost da će osoba prijaviti kazneno djelo policiji manja. Trajanje procesa ima veći utjecaj na odluku o prijavljivanju od fleksibilnosti koja se nije pokazala značajnom. Voljnost prijavljivanja kaznenog djela u scenarijima u kojima se prijava događa u policijskoj postaji ne razlikuje se o voljnosti u scenarijima u kojima način prijave nije naznačen. Žrtve pokazuju manju voljnost prijave u primjerima kada kazneno djelo može biti prijavljeno jedino preko telefona ili Interneta, a najveću voljnost kada im se kao izbori nude svi navedeni načini. Rezultati pokazuju da ne postoji preferencija za anonimnosti prijave. Također, u slučajevima kada policijski službenici ohrabruju žrtvu, namjera prijavljivanja je viša. Hipoteza da

će za ozbiljnija kaznena djela i imovinska kaznena djela, čimbenici procesa prijavljivanja koji potiču žrtvu na samu prijavu, biti od manje važnosti, je potvrđena.

Wilson (2014) je analizirala podatke o kaznenom djelu zločina iz mržnje iz NCVS za period 2004.-2012. godine i uspoređivala ih sa službenim podacima FBI UCR (Uniform Crime Report) Hate Crime Reporting programa. UCR prikuplja podatke poznate policiji i uključuje neka kaznena djela isključena iz viktimizacijske studije kao ubojstvo, zastrašivanje, podmetanje požara, vandalizam i kaznena djela protiv pravnih osoba (na primjer crkve, sinagoge, obrtnici). NCVS prikuplja podatke koji su prijavljeni i koji nisu prijavljeni policiji. Za navedeni period, podaci iz NCVS pokazuju da osobe od 12 godina i starije u prosjeku godišnje dožive 269 140 takvih viktimizacija. U prosjeku je 105 890 žrtava navelo da je takve slučajeve prijavilo policiji, a NCVS pokazuje da je godišnji prosjek službenih prijava od 14 380 potvrđen od strane policijskih istražitelja od 2004. do 2012. U istom devetogodišnjem periodu, službeni podaci FBI UCR pokazuju prosjek od 8 770 prijavljenih kaznenih djela.

U povezanosti s prethodnim istraživanjem, Pezzerella, Fetzer i Keller (2019) istraživali su razlike u prijavljivanju zločina iz mržnje i nasilnih kaznenih djela prema podacima NCVS za 2014. godinu. Uzorak se sastojao od 3 825 479 nasilnih viktimizacija i 371 556 viktimizacija iz mržnje. Rezultati su potvrdili hipotezu da žrtve zločina iz mržnje rjeđe prijavljuju svoju viktimizaciju policiji. Zatim su analizirali podatke NCVS za 2010. do 2014. godine kako bi otkrili razloge neprijavlivanja zločina iz mržnje. Najčešći razlog bio je da je ispitanik prijavio viktimizaciju nekom drugom službeniku (22%), zatim manjak povjerenja u policiju (17%), jer je to privatna stvar (16%), beznačajno kazneno djelo ili nema gubitka (15%), drugi razlog (12%) i strah od osvete (11%).

Podaci iz National Crime Surveys Cities Attitude Subsample (1978; prema Lizotte, 1985) provedene od strane Bureau of the Census for the Bureau of Justice Statistics prikupljeni su od 1972. godine do 1975. godine na stratificiranom uzorku od 13 500 slučajeva reprezentativnom za odabrane gradove u Sjedinjenim Američkim Državama. Slučajevi su se sastojali od pokušaja i dovršenih napada na muškarce i žene i pokušaja i dovršenih silovanja žena. Rezultati analize pokazuju da su čimbenici koji doprinose lakšem rješavanju slučaja puno snažniji prediktori za prijavljivanje silovanja, nego prijavljivanje napada. Što vrijedniju imovinu silovatelj ukrade prilikom silovanja, vjerojatnije je da će žrtva prijaviti djelo policiji. Što je počinitelj poznatiji žrtvi,

manje je vjerojatno da će ga žrtva prijaviti policiji, dok odnos između počinitelja napada i žrtve nema statistički značajan utjecaj na prijavu. Ako se počinitelj opravdano mogao nalaziti na mjestu počinjenja napada ili silovanja, žene će rjeđe prijaviti takvo djelo. Kada nastanu teške tjelesne ozljede kao posljedica napada, žrtve češće prijave djelo kao i kada se radi o žrtvama koje su udane. Još jedna varijabla koja je statistički značajna za silovanje, a nije za napad je obrazovanje žrtve. Visoko obrazovane žrtve silovanja u manjoj mjeri prijavljuju silovanje policiji od slabije obrazovanih žrtava. Moguće je da visoko obrazovane žene ne prijavljuju silovanje kako ne bi izgubile status ili je moguće da su upoznate s traumom vezanom uz dugotrajan kazneni proces (Lizotte, 1985).

Wolitzky-Taylor i sur. (2011) su istraživali prevalenciju prijavljivanja silovanja policiji, prepreke u prijavljivanju, varijable povezane s prijavljivanjem i iskustva žena u procesu prijave na reprezentativnom uzorku za Sjedinjene Američke Države. Uzorak se sastojao od 3001 žene (u dobi od 18 do 76 godina). Rezultati pokazuju kako je od 526 ispitanica koje su bile žrtve silovanja, njih samo 15,8% prijavilo policiji posljednje ili jedino silovanje. Izdvojeni su razlozi neprijavlivanja kaznenih djela silovanja koje su navele žene koje djelo nisu prijavile policiji. Najčešći razlog neprijavlivanja je strah od osвете počinitelja (68,1%), zatim kako obitelj ne bi saznala (59,1%), kako drugi ne bi saznali (57,4%), jer nije bilo dovoljno dokaza (51,1%), zbog straha od pravnog sustava (42,6%) te 44% nije znalo kako prijaviti.

Cilj istraživanja Lyneham, Dowlinga i Bricknell (2019) bio je procijeniti prevalenciju trgovanja ljudima i ropstva u Australiji koristeći statističku metodu procjene više sustava (MSE: multiple systems estimation). MSE je statistička tehnika dizajnirana za procjenu skrivenih ili teško dostupnih populacija. Procjenjuje tamnu brojku temeljem preklapanja mnogobrojnih uzoraka populacije. Primjenjuje se „capture-recapture“ metoda na pojedinačnim članovi koji su otkriveni i zabilježeni unutar nezavisnih sustava bilježenja. Procijenjena brojka žrtava modernog ropstva u Australiji u dvogodišnjem periodu od 2015.-2016. do 2016.-2017. je 1567 žrtava. Uz moguće odstupanje od 5%, stvaran broj žrtava iznosi između 1342 i 1897. Rezultati ukazuju na to da je 26% žrtava otkriveno, s donjom granicom procjene od 20% i gornjom granicom od 30%. Na svaku otkrivenu žrtvu, postoje četiri žrtve koje su neotkrivene.

Istraživanja tamne brojke kriminaliteta u Hrvatskoj su malobrojna. Prvo viktimološko istraživanje tamne brojke kriminaliteta u Hrvatskoj provela je Pravno-kriminološka grupa studenata Pravnog fakulteta u Zagrebu uz vodstvo profesora Zvonimira Šeparovića. Istraživanje je provedeno u periodu 1981.-1982. godine u Zagrebu (Općina Medveščak), Bjelovaru i Čakovcu (sela Strahoninec, Nedelišće i Šenkovec). Ukupno su anketirana 2282 punoljetna ispitanika. Dobiveni rezultati potvrdili su da službena statistika pokazuje samo dio stvarno izvršenog kriminaliteta te da se takozvana „teža“ kaznena djela prijavljuju češće od lakših kaznenih djela. Analizirani su i glavni razlozi neprijavljivanja kaznenih djela. Utvrđeno je da se djela najčešće ne prijavljuju jer žrtva misli da „policija u konkretnom slučaju ne može ništa učiniti“ (20,3%), zatim što se „nisu htjeli opterećivati prijavom i svim ostalim formalnostima uz to prisutnim“ (16,9%), a tek u 8,9% slučajeva zbog toga što nisu znali tko je počinitelj (Šeparović, 1985; prema Ajduković, 1988).

Ajduković je (1982; prema Ajduković, 1988) dala doprinos korištenju metode samoiskaza kao indikatora devijantnog i delinkventnog ponašanja. U svojem istraživanju koristila je metodu „poznatih“ skupina, metodu procjene nastavnika, ispitivala povezanost samoiskaza devijantne i delinkventne aktivnosti i službenog delinkventnog statusa te povezanost samoiskaza kontakata sa sudom i policijom i službenih podataka. Korišten je prigodan uzorak od 688 mladih kojeg su činili mladići iz Odgojnog zavoda Ivanec, Učenici Centra za obrazovanje „Rade Končar“, učenici Centra za usmjereno obrazovanje „8.svibnja 1945.“ i učenici Matematičko-informatičkog obrazovnog centra. Rezultati su pokazali da su razlike u samoiskazanim kontaktima sa sudom i policijom među skupinama ispitanika u skladu sa stvarnom evidentiranošću istih skupina na sudu. Povezanost samoiskaza kontakata sa sudom i policijom i stvarne evidentiranosti tih kontakata iznosi $r = 0,563$.

Osim navedenih, U Hrvatskoj je provedeno još nekoliko istraživanja tamne brojke delinkventnog ponašanja u kojima se primjenjivala metoda samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja kao na primjer Bobetić i sur., 2004 i Ajduković, Ručević i Šincek, 2008 (Ricijaš, 2009).

11. Zaključak

Problematika fenomena tamne brojke kriminaliteta predstavlja nedovoljno istraženo područje kriminologije. U radu su temeljen dostupne međunarodne i hrvatske literature sakupljene glavne dosadašnje spoznaje. U početku rada prikazan je povijesni pregled njenog izučavanja te su predstavljene metode njezine procjene. Važno je istaknuti Međunarodnu viktimizacijsku studiju koja je kao predvodnica u rasvjetljavanju tamne brojke pokrenuta prije 30 godina, a koja omogućuje praćenje trendova u viktimizaciji i međunarodne usporedbe. Zemlje u kojima je barem jednom provedena, mogu dobiti barem okvirnu sliku tamne brojke, a one u kojima se provodila redovno, mogu razabrati i kretanje kriminaliteta, trendove u prijavljivanju i druge promjene te učinkovito odgovarati na izazove koji se nameću.

Osim navedenog, neprijavljivanje kaznenih djela rezultira i neravnomjernom raspodjelom materijalnih i ljudskih resursa u suzbijanju kriminaliteta. Nadležne službe prilagođavaju svoje djelovanje i odgovaraju na kriminalitet kakav je zabilježen službenim statistikama, a kada bi tamna brojka bila rasvijetljena potrebna bi bila prilagodba njihovog djelovanja jer se struktura poznatog kriminaliteta razlikuje od neprijavljenog.

Relevantnost istraživanja tamne brojke kriminaliteta, kako za ukupan kriminalitet tako i prema kategorijama kaznenih djela ne treba posebno naglašavati. Dosadašnja istraživanja su nedostatna i nisu omogućila potrebno rasvjetljavanje ovog fenomena koje je važno kako bi se organizirala učinkovita prevencija i politika suzbijanja kriminaliteta. Većina istraživanja koja su predstavljena u radu bave se čimbenicima koji su važni za objašnjenje fenomena tamne brojke kao što su razlozi (ne)prijavljivanja određenih kaznenih djela ili čimbenici koji utječu na češće/rjeđe prijavljivanje određenih kaznenih djela. Sukladno navedenom, rijetki se znanstvenici upuštaju u procjene ili izračune konkretne tamne brojke pojedinih kategorija kaznenih djela, a još su rjeđi pokušaji procjene ukupne tamne brojke kriminaliteta.

Na stanje, kretanje i strukturu kriminaliteta, osim načina bilježenja, utječu i trendovi u prijavljivanju te kulturalne razlike i aktualna društvena zbivanja. Poznate su nam stope tamne brojke kriminaliteta određenih skupina kaznenih djela drugih zemalja, ali zbog navedenih različitosti i posebnosti, nije moguće takve podatke preslikati niti primijeniti u drugoj državi.

Dok se takva istraživanja ne počnu provoditi u Republici Hrvatskoj, o iznosu tamne brojke možemo samo nagađati. Na našem prostoru su provedena samo parcijalna istraživanja tamne brojke kriminaliteta, čiji su uzorci uglavnom bili prigodni, broj ispitanika mali, a ispitanici su uglavnom bili maloljetnici.

Autorica rada ističe važnost sustavnog provođenja nacionalnih studija kriminaliteta, po uzoru na zapadne zemlje, koje bi osigurale bazu podataka čijom bi se analizom i usporedbom sa službenim statistikama moglo identificirati čimbenike koji utječu na prijavljivanje pojedinih kaznenih djela, razloge neprijavljivanja i procijeniti tamnu brojku. Temeljem navedenih podataka mogli bi kreirati učinkovitiju politiku suzbijanja kriminaliteta. S obzirom na financijski trošak potreban za provedbu takvih opsežnih i kompleksnih istraživanja i (ne)zainteresiranost vlasti nije realno očekivati da će se takva istraživanja u skorijoj budućnosti provoditi u Republici Hrvatskoj.

12. Literatura

1. Ajduković, M. (1988). Samoiskaz delinkventnog ponašanja. U Tamna brojka devijantnog i delinkventnog ponašanja mladih (1-109). Zagreb: Globus.
2. Aljumily, R. (2017). Quantitative Criminology: Bayesian Statistics for Measuring the Dark Figure of Crime. Forging Social Justice: local Challenges, Global Complexities. 2017 Annual Conference 4-7 July. Sheffield Hallam University.
3. Australian Bureau of Statistics (2019). Crime Victimization, Australia, 2017-18. Key findings. Preuzeto s: <https://www.abs.gov.au/ausstats/abs@.nsf/mf/4530.0> (10.6.2019.)
4. Berlinski, Claire. (2009). The Dark Figure of Corruption. *Policy review*. 71-81.
5. Biderman, A., Reiss, A. (1967). On Exploring the "Dark Figure" of Crime. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 374(1), 1-15. doi: <https://doi.org/10.1177/000271626737400102>
6. Bowles, R., Garcia Reyes, M., Garoupa, N. (2009). Crime Reporting Decisions and the Costs of Crime. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 15 (4), 365-377. doi: <https://doi.org/10.1007/s10610-009-9109-8>
7. Bug, M., Meier, K. (2014). How to Obtain a More Accurate Picture of Crime through Crime Statistics: Proposals and Methods, *DIW Economic Bulletin*, 5 (3), 13-21.
8. Canappele, S., Viganò, M., Favarin, S. (2015). Dieci anni di criminalità in Europa, Italia e Trentino. Trento: Transcrime –Università degli Studi di Trento. Preuzeto s http://www.transcrime.it/wp-content/uploads/2015/09/Rapporto-sicurezza_Dieci-anni-di-criminalit%C3%A0-in-Europa-Italia-e-Trentino.pdf (10.4.2019.)
9. Cohen, L. J., Lichbach, M. I. (1982). Alternative Measures of Crime: A Statistical Evaluation. *The Sociological Quarterly*, 23 (2), 253-266.
10. Conklin, J.E. (1992). *Criminology* (Četvrto izdanje). New York: Macmillan.
11. De Castelbajac, M. (2014). Brooding Over the Dark Figure of Crime: The Home Office and the Cambridge Institute of Criminology in the Run-up to the British Crime Survey. *The British Journal of Criminology*, 54 (5), 928–945, doi: <https://doi.org/10.1093/bjc/azu047>.
12. Doležal, D. (2009). Kriminalna karijera. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 30 (2), 1082-1107.

13. Dujmović, Z. (1997). Opseg i kretanje kriminaliteta u republici hrvatskoj u razdoblju od 1992. do 1997. godine. *Kriminologija & socijalna integracija*, 5 (1-2), 31-51.
14. Eck, J. E., Riccio, L. J. (1979). Relationship between reported crime rates and victimization survey results: An empirical and analytical study, *Journal of Criminal Justice*, 7. 293-308.
15. Felson, R. B., Messner, S. F., Hoskin, A. W., Deane, G. (2002). Reasons For Reporting and not Reporting Domestic Violence to the Police. *Criminology*, 40(3), 617-648. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2002.tb00968.x>
16. Goudriaan, H., Lynch, J. P., Nieuwebeerta, P. (2004). Reporting to the police in Western nations: A theoretical analysis of the effects of social context, *Justice Quarterly*, 21 (4), 933 - 969. doi: <https://doi.org/10.1080/07418820400096041>
17. Goudriaan, H. (2006). Reporting crime: Effects of Social Context on the Decision of Victims to Notify the Police (Doktorska disertacija). Netherlands Institute for the Study of Crime and Law Enforcement, Leiden.
18. Jennings W.G. (2016). *The Encyclopedia of Crime and Punishment* (Volume III). Hoboken: Wiley Blackwell.
19. Kovčo Vukadin, I. (2005). Stanje i kretanje kriminaliteta u Republici Hrvatskoj. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 12 (2), 279-325.
20. Kovčo Vukadin, I. (2011). Analiza dinamike i strukture kriminaliteta u Republici Hrvatskoj u razdoblju između dviju velikih reforma kaznenog zakonodavstva (1997- - 2011.). *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 18 (2), 359-416.
21. Lewis, C. (2013). The truth about crime statistics. *The Police Journal*, 86 (3), 220-234.
22. Lizotte, A. J. (1985). The Uniqueness of Rape: Reporting Assaultive Violence to the Police, *Crime & Delinquency*, 31(2), 169-190.
23. Lyneham, S., Dowling, C., Bricknell, S. (2019). Estimating the dark figure of human trafficking and slavery victimization in Australia. Statistical Bulletins No. 16. Canberra: Australian Institute of Criminology. Preuzeto s: <https://aic.gov.au/publications/sb/sb16> (10.6.2019.)
24. MacDonald, Z. (2001). Revisiting the Dark Figure : A Microeconomic Analysis of the Under-reporting of Property Crime and Its Implications, *The British Journal of Criminology*, 41 (1), 127–149, doi: <https://doi.org/10.1093/bjc/41.1.127>

25. MacDonald, Z. (2002). Official Crime Statistics: Their Use and Interpretation. *The Economic Journal*, 112 (February), F85-F106. doi: <https://doi.org/10.1111/1468-0297.00685>
26. Mikšaj Todorović, Lj. (2004): Kriminalno ponašanje. U: Bašić i sur. (ur.): *Poremećaji u ponašanju i rizična ponašanja: pristupi i pojmovna određenja* (17-45). Zagreb: Edukacijsko rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
27. Milutinović, M. (1976). *Kriminologija s osnovima kriminalne politike i penologije* (drugo dopunjeno izdanje). Beograd: Savremena administracija.
28. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske (2019). Pregled osnovnih pokazatelja javne sigurnosti u Republici Hrvatskoj 2009.-2018. Preuzeto s <https://mup.gov.hr/UserDocsImages/statistika/2019/Pregled%20sigurnosnih%20pokazatelja%202019/Pregled%20osnovnih%20sigurnosnih%20pokazatelja%202009.%20do%202018..pdf> (15.05.2019.)
29. Mosher, C. J., Miethe, T. D., Phillips, D. M. (2002). *The mismeasure of crime*. Thousand Oaks, Calif: Sage Publications.
30. Mugellini, G. (2012). Le imprese vittime di criminalità in Italia. *Transcrime report n.16*. Università cattolica del Sacro Cuore e Università degli studi di Trento. Preuzeto s http://www.transcrime.it/wp-content/uploads/2013/11/16_Le_impese_vittime_di_criminalit%C3%A0_in_Italia1.pdf (10.4.2019.)
31. Muratore, M. G. (2011). La misurazione del fenomeno della criminalità attraverso le indagini di vittimizzazione. Istat – Istituto nazionale di statistica. Preuzeto s <https://www.istat.it/it/files/2011/02/Muratore.pdf> (10.4.2019.)
32. Oba, S. (1908). *Unverbesserliche verbrecher und ihre behandlung*. Berlin: Hermann Bahr.
33. Orlović, A. (2013). *Gospodarski kriminalitet u Republici Hrvatskoj*. Split: Redak.
34. Penney, T. L. (2014). Dark Figure of Crime (Problems of Estimation). U J. S. Albanesein (ur.), *The Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*, Chichester: Wiley Blackwell. doi: <https://doi.org/10.1002/9781118517383.wbeccj248>
35. Pešić, V. (1990). *Kriminologija*. Nikšić: Univerzitetaska riječ. 178.

36. Pezzella, F. S., Fetzer, M. D., Keller, T. (2019). The Dark Figure of Hate Crime Underreporting. *American Behavioral Scientist*. 00 (0), 1-24. doi: <https://doi.org/10.1177/0002764218823844>
37. Pudney, S., Deadman D., Pyle, D. (2000). The relationship between crime, punishment and economic conditions: is reliable inference possible when crimes are under-recorded. *Journal of the Royal Statistical Society: Series A (Statistics in Society)*. 163(1), 81-97. doi: <https://doi.org/10.1111/1467-985X.00158>
38. Ricijaš., N. (2009). Pripisivanje uzročnosti vlastitotg delinkventnog ponašanja mladih (Doktorska disertacija). Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
39. Ručević, S. (2008). Metodološki postupci i izazovi primjene samoiskaza i longitudinalnih nacrtu u istraživanjima razvoja delinkventnog ponašanja. *Ljetopis socijalnog rada*. 15 (3), 421-443.
40. Sartori, L. (2004). *Criminalità e insicurezza: Un confronto fra Lombardia e Italia*. Bologna: Istituto Carlo Cattaneo. Preuzeto s <http://www.cattaneo.org/wp-content/uploads/2016/05/Misure-n.-27-Sartori.pdf> (10.4.2019.)
41. Schwind, H. D. (2011). *Eine praxisorientierte Einführung mit Beispielen* (21. izdanje). Heidelberg: C.F. Müller GmbH
42. Singer, M., Kovčo Vukadin, I., Cajner Mraović, I. (2002). *Kriminologija* (treće, izmijenjeno i dopunjeno izdanje). Zagreb: Nakladni zavod Globus, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
43. Singer, S. (1988). The Fear of Reprisal and the Failure of Victims to Report a Personal Crime. *Journal of Quantitative Criminology*. 4(3), 289-302. Preuzeto s: <http://www.jstor.org/stable/23365663> (7.5.2019.)
44. Skogan, W. G. (1975). Measurement Problems in Official and Survey Crime Rates. *Journal of Criminal Justice*, 3 (1), 17-31.
45. Skogan, W. G. (1977). Dimensions of the Dark Figure of Unreported Crime. *Crime & Delinquency*, 23(1), 41–50. doi: <https://doi.org/10.1177/00112877702300104>
46. Skogan, W. G. (1984). Reporting Crimes to the Police: The Status of World Research. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 21(2), 113–137. doi: <https://doi.org/10.1177/0022427884021002003>

47. Tolsma, J., Blaauw, J., te Grotenhuis, M. (2011). When do people report crime to the police? Results from a factorial survey design in Netherlands, 2010. *Journal of Experimental Criminology*. 8 (2), 117-134.
48. van Dijk, J., van Kesteren, J., Smit, P. (2007). *Criminal Victimization in International Perspective: Key findings from the 2004-2005 ICVS and EU ICS*. Onderzoek en Beleid, WODC. 257. Den Haag: Boom Legal Publishers.
49. van Dijk, J., Tseloni, A. (2012). *Global Overview: International Trends in Victimization and Recorded Crime*. U: J. van Dijk, A. Tseloni i G. Farrell (ur.), The International Crime Drop: New Directions in Research (11-36). New York, Hampshire: Palgrave MacMillian.
50. Williams, K. M. (2005). Chapter 1: The Important Role of Personal Violence at WANTS. *Counterpoints*, 281, 37-51.
51. Williams, K. S. (1997). *Textbook on Criminology* (third edition). London: Blackstone Press Limited.
52. Wilson, M. M. (2014). Hate Crime Victimization, 2004-2012 – Statistical Tables. Bureau of Justice Statistics. Preuzeto s: <https://www.bjs.gov/content/pub/pdf/hcv0412st.pdf> (10.6.2019.)
53. Wolfgang, M. E., Figlio, R. M., Sellin, T. (1987). *Delinquency in a Birth Cohort*. Chicago & London: University of Chicago Press.
54. Wolitzky-Taylor, K. B., Resnick, H. S., McCauley, J. L., Amstadter, A. B., Kilpatrick, D. G., Ruggiero, K. J. (2011). Is Reporting of Rape on the Rise? A Comparison of Women With Reported Versus Unreported Rape Experiences in the National Women's Study-Replication. *Journal of Interpersonal Violence*, 26(4), 807–832. doi: <https://doi.org/10.1177/0886260510365869>
55. Xie, M., Pogarsky, G., Lynch, J. P., McDowall, D. (2006). Prior Police Contact and Subsequent Victim Reporting: Results from the NCVS. *Justice Quarterly*. 23(4), 481-501. doi: <https://doi.org/10.1080/07418820600985339>
56. Yoon, S. (2015). *Why Do Victims Not Report?: The Influence of Police and Criminal Justice Cynicism on the Dark Figure of Crime* (Doktorska disertacija). City University of New York, New York.